

V Ljubljani, v marecu 1919.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XL.

Štev. 3.

V s e b i n a :

Razprave :

1. *Dr. Franc Derganc: William James.* (Dalje) 65
2. *Tone Gaspari: Redbinski sestanki* 70
3. *H. Solitude — J. Vuga: Gibanje delovne šole v luči realnega nazora.* (Dalje prih.) 71
4. *Dr. Ivan Lah: Pater Hipolit in njegov „Orbis pictus“.* (Konec) 81
5. *Ivan Magerl: Izbor učne snovi za zgodovinski pouk* 84

Iz šolskega dela :

1. *Začasni zgodovinski učni načrt za šestrazrednico na Hajdinu* 87
2. *Fr. Karbaš: Iz mojega pripravljalnega zvezka za zgodovinski pouk v mesecu januarju 1919* 89

Razgled :

- A. *Slovstvo: E. Gangl: Zbrani spisi za mladino. IV. (P. Fleré).* — Mlada Jugoslavija (*F. Kranjc*). 91
- B. *Časopisni vpogled* 92
- C. *To in ono: † Dr. František Čada.* — Pedagogija Johna Deweya. — Otroški spomin po eksperimentalnem spoznanju (—) — O šolski dobi (*F.*) — Iz zakonskega načrta šolske preustrojitve v Čehih (*F.*) O moralnem pouku na Francoskem. — Kako postanejo nezanimive stvari zanimive (*W. James*). — Domovinoznanstvo — stroka ali načelo (*F. Kranjc*). — Odlomki iz metodike (*P.*) — Zakon o politični vzgoji državljanov. 98

Last in založba

Zaveze jugoslovanskega učiteljstva.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Uredništvo „Popotnika“ je prejelo nasle dnje liste in publikacije

1. **Slovenski učitelj.** Glasilo jugoslovanskega krščanskega učiteljstva. — Ljubljana. Leto XX. Štev. 2.
2. **Demokracija** — Socialistična revija. — Ljubljana. Leto I. Št. 23. — 24. (Cankarjeva številka).
3. **Komenský.** — V Zabřeze. — Ročnik XLVI. Číslo 8. — 10.
4. **Časopis učitelek.** — Orgán ženské ústřední jednody učitelek v král. Českém. — V Čáslavi. Ročnik XXVI. (XXXV). Číslo 4. — 6.
5. **Schaffende Arbeit u. Kunst in der Schule.** — Zeitschrift für die praktische Ausgestaltung d. Arbeitsschule uud d. Kunsterziehung. — Prag. Jahrg. 7. Heft 2. — 3.
6. **Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino.** Četrti zvezek. — V Ljubljani 1918. — Last in založ. „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta“.
7. **Dr. B. Derč: Dojenček, njega negovanje in prehrana.** — V Ljubljani 1919. — Zal. Tiskovna zadruga.

Izšla je brušura:

Novi prejemki aktivnega in upokojenega učiteljstva, vdov in sirot.

Naredba celokupne deželne vlade za Slovenijo
z dne 14. februarja 1919.

Naročila sprejema

Učiteljska tiskarna v Ljubljani, Frančiškanska ulica šte. 6.

Cena 1 K.

Redakcija tega zvezka se je zaključila 1. marca 1919.

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 8 K, pol leta 4 K, četrť leta 2 K. Posamezni zvezki stanejo 1 K.

Naročnino in reklamacije sprejema „Zavezin“ blagajnik Fr. Luznar v Kranju. — Rokopise je pošiljati na naslov: Pavel Flerè, okr. šolski nadzornik v Ptuj.

Za uredništvo odgovoren: Anton Starlekar.

DR. FRANC DERGANČ:

WILLIAM JAMES.

Filozof moderne Amerike.

(Dalje.)

Zgoščena točka pozornosti se v sferi duha vedno prestavlja, vedno sledi najglasnejšemu klicu, najjačjemu dražaju (miku) iz materialne sfere telesa (bol, slast, glad, spolni nagon itd.). Šele s posebno vajo se posreči razpreči to reflektivno vzporednost, kakor se mora človek posebno vaditi, da izvrši istočasno z vsako roko drugo kretnjo. Ker se pa odigravajo zaradi organizacijskih diferenc materialni dogodki v vsakem telesu drugače, se tudi zavest (pozornost) razvija v drugi smeri in razporeja nove zaznave okoli drugih središč.

Tako dobi duh v vsakem človeku posebno strukturo, posebno logiko, čustvenost in reaktivno činovnost. Iz specifične strukture duha sledi značaj, temperament in mentalni tip človeka. To mnogoličnost povečujejo varijacije posameznih dušnih kvalitiet in različnost dominante, prevladujoče kvalitete, okoli katere se zgrinjajo druge sposobnosti kakor molekuli okoli kristalizacijske točke. Predaleč bi zašli, ko bi si hoteli podrobneje ogledati vsaj najnavadnejše tipe (logični, mistični, estetični, etični in aktivni tip). Kako neverjetno se izpreminja samo jačina, trajnost in živahnost spomina, kako so v nekaterih ljudeh slike predstav tako slabe, da manjka dotičniku skoro sposobnost refleksije in fantazije, da živi samo v stvarnih zaznavah in da takoj zaspi, če nadomesti igro stvarnih, nazornih zaznav abstraktna pojmovnost! Nasprotno se pri ljudeh živahnega in obsežnega spomina giblje pozornost najrajša v svetu predstav, ki odvarja njih fantaziji, po času in prostoru malone neskončen delokrog. Ti ljudje z bogato fantazijo se čutijo vzvišene nad mizerno beračijo resničnega stvarnega sveta, zunanje stvari se jim dozdevajo kakor zapuščene, nepopolne, hladne in okorne sence, ki padajo od svetlih, živahnih predstav v svet. Iz te psihološke diference izvirata dva važna, enostranska miselna tipa: empirizem in racionalizem. Pomenljivo opozarjajo zgodovinarji na umetniško noto Platonove mentalnosti, da potekajo viri njegove filozofije iz estetičnega zaznavanja. Drugi si tolmačijo oba tipa iz

namišljene fiziološke diference ganglijske celice in živca, tako da zapušča ta ali oni jačje engrame v spominu. Enako vplivajo v razvoju miselnega tipa fiziološke diference vida in sluha. Mislec s fiziološko kratkim pogledom zaznava svet v nekem meglenem kaosu, vidne zaznave mikajo njegovo pozornost mogoče manj, nego slušni vtiski. A sluh ne predstavlja predmeta v nazorni obliki, ampak le v simbolu zvoka. Simbolično zaznavanje pa nehote pospešuje tip abstraktnega racionalizma.

Iz praktičnega pogleda polagamo posebno važnost na razlikovanje spomina in mišljenja.

Spomin ni mehaničen, fotografski aparat, ki pasivno sprejema in ponavlja slike. Že pri avtomatični zaznavi sodeluje duh aktivno. Beseda »slika« ni točen izraz, ker spomin ne predstavlja predmeta objektivne, kakršen biva zunaj zavesti. Valovanje etra ali zraka ne enači mojini zaznavam vida ali sluha, zaznavam luči, barve ali zvoka. To neskladnost je pograbil imanentni idealizem in poizkusil s pretiranjem podreti z njo ves realni, objektivni svet, pozabivši, da se subjektivne zaznave redno in stalno ponavljajo na neke zunanje, objektivne dražaje, na pr. valovanje etra ali zraka. Na vsak način izziva »nekaj« moje zaznave, v tem slučaju se zdi realizem reduciran na ta nedoločni, v meglo zaviti »nekaj« (Kantov »Ding an sich«).

Od dveh strani si ponazarja realizem ta mistični »nekaj«. Sfera duha tvori insistenten svet zase z lastnimi zakoni in vsebuje predmete v obliki psihičnih fenomenov, insistentno bivajo psihični in materialni predmeti drug v drugem. Težko prihaja časi ločiti mejo obeh sfer, — kam spadajo na pr. čustva? Ali so pojavi organskega telesa, ali le spremni, vzporedni, induktivni pojavi v psihosferi? Od vsega začetka vlada mej obema sferama stalna harmonija; kakor hitro se izvrši izprememba v kateri sferi, takoj zatrepeče druga sfera, po principu konstaktnega ravnotežja sledi avtomatična vsaki izpremembi nova harmonija, izpremembe v različnih, insistentnih sferah si odgovarjajo tako redno kakor v svetu vzročnosti. Princip konstantnega ravnotežja nam znači samo posebno obliko induktivne vzročnosti. Ker odgovarjajo zaznave (simboli ali delne reprodukcije zunanjih predmetov) zanesljivo zunanjim dogodkom, razpolaga z njimi duh sigurno in uspešno kakor s predmeti samimi, biološki efekt ostane isti, čeprav dosežen po principu ekonomizma.

Konkretno činovnost psihosfere si razlagam lahko po analogiji reprodukcije v materialnem svetu. Mislimo si, da sedimo na vrtu v senčnici in ogledujemo domačo hišo. Na mizi leži načrt in slika hiše, kakor jo je izvršil arhitekt, na steni visi fotografija hiše, poleg nje oljnata slika odličnega slikarja z istim predmetom, na polici stoji čeden modelček hiše iz mavca. Dopoldan je deževalo in voda še ni odtekla iz jarkov, v vsaki mlaki se zrcali hiša kakor v velikem zrcalu senčnice ali na roženici vsa-

kega očesa. Na vsaki mrežnici pa blesti naravnost živa, barvasta fotografija. Tudi v mojem spominu je enaka, živa slika hiše, ker sem sinoči tako nazorno sanjal o nji. Zdaj pa štejmo: deset različnih reprodukcij istega predmeta. Primerjajmo jih z originalom in uredimo po skupnosti oblike, velikosti, dimenzijah in materialu. Vsem je skupna le oblika, da na prvi pogled spoznam iz vsake domačo hišo, nobena ni popolna, vsaka je le delna reprodukcija hiše. Popolne reprodukcije nudi le razplod organskih predmetov. Ker je torej taka delna, slikovna reprodukcija predmetov v materialnem svetu nekaj vsakdanjega, zakaj naj bi pogrešali ta fenomen v popolnejšem svetu duha? Zakaj ne bi imel tudi duh kakor neko psihično zrcalo sposobnosti delne, slikovne reprodukcije, kakor pojmuje fantazijo ljudski razum? Na »nekaj«¹ reducirani realizem bi se spet razširil v obliko delne reprodukcije predmeta ter se znatno približal objektivnosti sveta. Zrcalnost spomina, delni realizem podpira tudi genetična noetika, teorija o rasti in razvoju resnice.

Zrcalnost, slikovno sposobnost spomina imenujemo s posebnim imenom *f a n t a z i j a* (domišljija). Otrok ima izredno živo fantazijo, njegove predstave (misli) nastopajo v živih podobah. Posebno zanimanje zasluži igra fantazije v položaju hipnoze.

Kakor smo že opozorili, spomin (fantazija) ni pasiven fotografski aparat, ampak tudi samostojno ustvarjajoča energija. Spomnimo se le pestrih podob v sanjah: koliko stvari in prizorov pričarā san, ki jih gotovo še nikoli nismo videli ali doživeli. Fantazija nam jih je naslikala samostojno in originalno, vporabljaoč seveda samo elemente izkustva.

Samostojna produkcija fantazije vpliva z izredno važnostjo na naše spoznavanje. Otrok zamenjava nevede podobe sanj z objektivno istino, isto opazamo tudi pri odraslih nekritičnih, razburljivih in miselno neizvežbanih ljudeh. Resnično doživljajo taki ljudje v romanih in igrokazih, iz že navedenega vzroka prisojajo tvorbam fantazije več cene in veljave nego objektivno sprejetim predstavam. Samo kritično izvežbani, vzgojeni duh razlikuje točno med objektivno in subjektivno kategorijo slik, kar odločilno posega v potek praktičnega življenja. Dva činitelja pospešujeta nasprotno tendenco in vsiljujeta ljudski duši prednost subjektivnih fantomov: 1. moralčni nagib smatra fantazijo za usmiljeno višje bitje, ki ustvarja trpinom surogate; 2. preišljeno in rafinirano razburjajo in razvzemajo nekateri filozofi ljudsko fantazijo, da podpró svoj fantastični sistem vsaj z videzom istinitosti. V spominu zaslepljenih ljudi se mešajo slike iz dveh različnih svetov in ovirajo nemoteni, mirni napredek spoznanja in resnice.

Potrebe praktičnega življenja in biološki oziri zahtevajo strogo razlikovanje objektivnih in subjektivnih predstav ter prisojajo samo objektivnim, na zunanji svet se nanašajočim predstavam svojstvo resničnosti.

Duh zasleduje in opazuje svojstvo resničnosti kot samostojen, funkcionalen predmet, iztrgavši je iz celote razmer, ter je označuje z istim izrazom kakor druge samostojne predmete — s substantivom resnice. Tako igrajo substantivirani adjektivi v zgodovini filozofije veliko ulogo, kakor nam najbolj izpričujejo Platonove ideje.

Enako so pojmovali resničnost in resnico vsi veliki misleci kot soglasnost predstave s predmetom (Kant), kot »adaequatio intellectus et rei« (Tomaž Ákvinski). To je genetična ali materijalna resnica, poleg kateri razlikujejo filozofi še formalno resnico, nanašajočo se samo na medsebojno razmerje predstav v subjektivnem svetu fantazije.

Kakor ustvarja fantazija nove, originalne predstave brez ozira na objektivni svet, tako si izmišlja zanje tudi posebne principe in zakone, ki veljajo seveda samo za imanentni svet subjektivnih tvorb, ki nimajo po genezi in medsebojnosti nobenega razmerja k principom in zakonom objektivnega življenja in prirode. Tako se odlikuje zlasti matematika po držoviti konstrukciji novih sistemov in okvirov, ki se tako čudovito prilagajo — enako subjektivnim kategorijam spomina.

Trezni in kritični duh se ne bo čudil, kakor se čudi pozabljivi filozofski čevljar, da se noga tako imenitno prilaga novemu čevlju, in modruje:

»Čudovita harmonija, kakor bi bila noga nalašč za čevlj ustvarjena!« Trezni in kritični človek namreč ve, da je bil čevlj po nogi pomerjen in popravljen, a ne narobe. V matematiki in logiki pa hočejo gospodovati taki filozofski čevljarji, čudeč se svojim logičnim matematičnim okvirom, pomerjenim samo po fantastičnih predmetih in dogodkih razuzdane fantazije in brez ozira na predmetnost, dogodnost objektivne prirode. Iz družbe teh filozofskih čevljarjev prihajajo blagovestniki apriorizma, čiste logike in brezbitne predmetnosti.

Po tisti zvijačni metodi, po kateri zamenjavajo objektivne in subjektivne predstave, zanemarjajo nekritični aprioristi (racionalisti) kakor slepi druge važne dolžnosti.

Objektivni film spomina sprejme nepristransko vsako sliko in dogodek, celo slike slik in sanje sanj. Z drugo besedo nazivamo vse psihične pojave »engrame« (Semon), ker zapusti vsak predmet in dogodek v spominu trajno sled, vtisk = engram. Poleg zaznav in predstav tvorijo take samostojne engrame tudi čustva, nagoni, motorične navade (fiziološki mehanizmi, refleksi). Enostranska pozornost izbira le gctove engrame, druge omalovažuje ali naravnost prezira. To velja zlasti o racionalizmu, ki enostransko obrača pozornost duha na zaznave in predstave ter samovoljno pušča čustva in nagone v podzavedni senci. Praktično življenje in biologija ravnata nasprotno, v obeh prevladuje temni, senčni podzavedni duh čustev in nagonov. Iz te enostranosti izvira ti-

sta umetna razdvojenost med razumom in čustvi, kateri se ne moremo prečuditi. Naivni, sebezpozabni racionalist niti ne opazi, kako ga v praktičnem življenju vodijo engrami čustev in nagonov, ki se često niti ne ozirajo na blestečo teorijo in logiko njegovih subjektivnih in fantastičnih engramov.

Kritična genetika odpre pozabljivemu čevljarju spomin, da se ne bo več čudil, ker je po nogi, po indukciji sam izgotovil čevelj, po dedukciji preizkusi izgotovljen čevelj in se prepriča v »praktičnem eksperimentu«, da je dober čevljar, ker se čevelj tako imenitno podaja nogi, pa tudi vsaki drugi podobni nogi, čeprav ni vzel posebne mere po nji

Bistveno posega v razvoj miselnosti prirodni pluralizem: nobena stvar ne eksistira v enem samem eksemplaru, ampak v skupini neštevilne reprodukcije. Vsi podobni eksemplari tvorijo posebno skupino. Prirodna ustvarnost ne ustvarja poedinih eksemplarov, ampak deluje kakor moderna tovarna en gros, en masse, disperzivno. Disperzivna ustvarnost se razlikuje baš v tem od umetnika, ki ustvarja le singularna dela. V naravi so razdeljeni predmeti in dogodki v avtonomne skupine, zakon eksemplara velja za celo skupino, iz tega razmerja eksemplara do skupine izhaja ekonomični princip dela za vse (partis pro toto), enkratnosti za vselej (semel pro semper).

Po indukciji, opazovanju omejenega števila predmetov ali dogodkov posnamemo prirodni zakon, po metodi dedukcije, kontrolnega eksperimenta se prepričamo, da velja za vse ostale predmete in dogodke, spadajoče v isto skupino. Po principu ekonomizma se poslužujemo dedukcije v praktičnem življenju, da nam ni treba vsak dan iznova, v vsakem oziru iznova z dolgotrajno in zamudno indukcijo iskati zakona: to delo opravimo enkrat za vselej, ali vsaj za dolgo dobo, dokler nas bistvene izpremembe ne prisilijo k reviziji.

Ker se pa predmeti in dogodki neprestano izpreminjajo, nastona periodična potreba revizije, kontrole, če se stari okviri (zakoni) še prilagajajo izpremenjenemu položaju, da ne dobi resnica pokvečenih nog kakor Kitajka, ki tlači noge vedno v isti čevelj. Principi in pojmi niso tiste pravičnice obleke, ki rasejo s človeškim telesom. Navzlic superiornosti nad materijo duh ne sme pozabiti, da je le del prirode in da ima iskati na zemlji smotra le v harmonični sobitnosti s prirodo. Merodajni so zanj samo tisti zakoni, ki si jih odkrije in postavi v najtesnejši sobitnosti s prirodo, a varujoč pri tem svoj specifični značaj in vedno se ozirajoč le na srečo celega človeškega rodu, ne posamezne osebe ali skupine. Zapustiti ne sme te srednje, kompromisne črte dualizma, da ne pade v ekstrem monističnega spiritualizma ali materializma.

Izredno zaslužno in važno delo opravljajo tisti filozofi, ki neprestano opozarjajo na potrebo kontrole, revizije zakonov in pojmov, na

potrebo kontrolne, revidentne dedukcije; vis major splošne bede in grozečih socialnih bojov jo brezpogojno zahteva, ker izvira velik del socialnega zla iz tega nesoglasja in iz zanemarjanja empirične dedukcije, katero v tej ali drugi predlagajo vsi moderni filozofski sistemi. (Dalje prih.)

TONE GASPARI:

RODBINSKI SESTANKI.

Koliko težkoč, koliko ovir dela učitelju pri njegovem pedagoškem delovanju baš nerazumno kmečko ljudstvo, to je vsak lahko uvide! kdor je poučeval po eno- ali dvorazrednicah na kmetih. Edino odločilna oseba je predsednik krajn. šolsk. sveta, največkrat pristransko izbrana oseba, s plitvo izobrazbo, pa brez vsake pedagoške. To je v očeh ljudstva vplivna oseba, določujoči faktor, ki ima celo pravico ovreči v šoli sami, v prostoru, ki bi mu naj bil svet, učiteljevo besedo. Zastopnik ljudstva je tak, ljudstvo samo z malimi izjemami še bolj kratkovidno, in tako ostane učitelj skoro popolnoma osamljen, brez pravega sodelovanja ljudstva, brez pomoči doma.

Ljudstvo pošilja pač deco v šolo — mlajšo, ker se je takó iznebi, da mu ni pri delu napotu, starejšo ker mora; če bi ne bilo prisiljeno, bi itak brezdelna deca le čez zimo pohajala v toplozakurjeno šolsko sobo.

To je tista epidemična nevednost, ki ruje v temeljih učiteljevega ustvarjanja, zakaj ljudstvo misli, oziroma veruje trdno v to, da dom pri vzgoji (ko že otrok pohaja šolo) preneha sodelovati in se vsa otrokova vzgoja prenese s šestim letom enostavno na šolo, oziroma učiteljevo osebo. Oče in mati pošljeta otroka od doma s trdno vero: hvalabogu, zdaj mu bo pa učitelj naenkrat razbistril razum, on bo napravil iz prejšnje individualne osamljenosti ali razuzdanosti, pridno, vsemu dobremu in koristnemu dostopno osebo. To mnenje kmečkih staršev temelji na nepoznanju razmer v šoli, ali tuptam tudi na boječnosti do šole same. Mnogo jih je mnenja, da čim manj ima opraviti s šolo, ali njenim vzgojiteljem, tem bolje zanj; bo že učitelj napravil, da bo dobro!

Ljudstvo niti ne slutí, da je postranski vzgojitelj: ulica, cesta, oziroma prosti pot med domom in šolo je v mnogih slučajih za celo življenje odločilen; to je čas, ko je deca brez pravega nadzorstva. To se pa prikrajša s tem, da se čim tesneje spoji in trdno napne vez doma s šolo. Da se pa doseže ta stik, je potrebna v prvi vrsti vzgoja staršev samih k gradnji te vezi. In v to naj pomagajo rodbinski sestanki.

Na deželi pridejo v poštev v glavnem zimski večeri. Takih večerov (roditeljski večeri) se je v zadnjih letih že precej priredilo. Koliko odneva so našli ti tako potrebni klici ve najbolj vsak sam — pri meni razume

vanja precej, hvaležnosti mnogo več. Svetovna vojna je te večere odrinila v stran in dala prostora manj ali več aktualnim potrebam pseudo-patriotizma. Ta se ravnokar pometa iz naših šolskih prostorov. Postavljajo se novi stebri demokratizaciji, ustvarjajo se načrti reformam, takó šoli sami, kakor tudi osebam, ki so poklicane prosvetnim svečnikom v teh dvoranah.

Važna točka v tej rekonstrukciji je tista vez, ki naj pomaga do razumevanja pri sodelovanju doma s šolo: rodbinski sestanki ter njih podrobno delovanje. Ti sestanki naj postanejo obli g a t n i, njih vsebina vseskozi poljudna, sprejemljiva tudi za kulturnonizkostoječega poslušalca, zanimiva in prikrojena življenju dotičnih razmer. Ne pustih dogem ali pribijajočih pravil, ampak poljuden pomenek s primeri, ki žive vsak dan v šoli in izven nje. Primer, ki se je ravnokar rodil (seveda se ne sme udeleženi oseb imenovati), pa že stopa po napačnem potu, prepričuje jačje, nego vsa sklicevanja na tiskane knjige. Glavni cilj naj sloni na širokem temelju resnice, da šola sama, brez sodelovanja doma ne opravi ničesar; da pravzaprav tudi med otrokovo šolsko dobo gradi še vedno le dom, a šola tuptam pritrja, pribija, kjer se ji dozdeva, da se omet od pravilno zidane gradbe kruši.

Da pa bo na tem trdem temelju razumevanja sodelovanja doma s šolo pravilno grajeno, v to pomagaj e n o t n i p o d r o b n i n a č r t, prirejen potem od predavatelja samega potrebam krajevnih razmer.

H. SOLITUDE (Moravsko): GIBANJE DELOVNE ŠOLE V LUČI REALNEGA NAZORA.*)

(Prevel J. V u g a.)

Civilizacija ustvarja v vsaki kulturni periodi poseben tip šolstva. Civilizacija se izpreminja, ustvarjeni šolski tip pa okosteni vsled delovanja konservativnih življev: pri ustanovitvi se vzorna šola zakasnjuje, na videz se stara, gnije, se suši... Bodisi da sistem davi kulturo, ali pa si močna kultura s svojim pritiskom izsiljuje izpremembe, kar je naravnejše; kajti spodobi se, da se ravna s r e d s t v o vzgoje po ciliju in ne narobe. Kot dokaz spada sem n. pr. konkordatna šola. Avstrijska konkordatna šola, ki jo konservatizem še vedno smatra za brezhibni ideal, ni več mogoča, ker ni več cilj ostalih slojev narodov, ki hite za prostostjo in resnico...

*) Izšlo v „Pedag. Rozhledy“ I. 1918. V prevodu izpuščamo iz spisa le posebnosti, ki se nanašajo na moravsko šolstvo in češko učiteljstvo.

Čim dosežejo razlike med življenjem in uniformovanimi uredbami nenavadno nesorazmerje, se oglase klici po reformah; te glasove pa je treba ločiti od krika in borbe političnih vplivov na notranjega duha kulturnih naprav (institucij).

Izobrazba in razredne razlike so se od dob narodnega prebujenja zelo izpremenile in razširile, napeta razmerja so se poraznoterila, ideali življenja, narodov, socialnih slojev so se obrabili in izginili, da napravijo prostor drugim; ni torej čuda, da se smatrajo tudi cilji vzgoje in pouka, osnove, organizacije šol in metoda sčasoma za zastarele ali nezadostne. Konkordatna šola se je zadovoljevala z elementarnimi rezultati čitanja, pisanja in računanja, pred katerimi je imelo seveda prednost znanje cerkvenega katekizma.

Vzgoja značaja je bila v laiških rokah in je bila pogosto enaka ničli. »Kajti lažje je oče postati kakor oče biti.« (Hartmann). Z demokratizacijo javnega življenja se je oglasil klic po reformah predvsem v širokih slojih »brezzemcev« tako glasno, da so bili ustvarjeni dobri zakoni, ki so nam služili 50 let z nelepim mrkom leta 1883. Žalibog, zob časa niti njim ni prizanesel in pokrtil jih je debelo z rjo, kajti reakcionarni življi niso opustili borbe in se niso strašili novega boja za izgubljeno trdnjavo, da vsaj nazunaj dosežejo in razkrijejo, česar ni bilo mogoče odvrniti. Žalibog, toliko se pri nas doseže naredbenim potom..., ali se nai potem čudimo, če se je ta pot pogosto porabljal? Nikakor: Torej prihajamo za to k malo razveseljivemu spoznanju, da korakamo nazaj, nazaj od leta devetinšestdesetega.

* * *

Cilj današnje vzgoje je bil brezpravno določen po intuiciji. Ne priznavamo še niti danes, kar je priznaval pred 150 leti Rousseau: ne poznamo dovolj otroške duše in določamo egoistno zakone njenega razvoja; šola trpi vsled nasilja nevednosti, vsled nasilja političnih vplivov in nasilja uboštva, ni osnovana na neodvisni pedagoški vedi in podprta s svobodo in pravičnostjo.

Današnji šoli se očita, da je nezadostna v higieničnem (nedostatek gibanja), didaktičnem (avtokratizem pouka) in pedagoškem oziru sploh (nenaravnost metode); da je enostranska šola spomina, učenja in da odtujuje telesnemu delu; da uči to, česar bo morda kedaj otroku treba, ne pa tega, za kar ima dete veselje, da vsiljuje stvari, o katerih ne more dokazati, da bodo kedaj v življenju potrebne, da nudi formalno (času primerno) izobrazbo. Današnja šola žrtvuje dete učnemu cilju, preceňuje moči spomina in fantazije, ignorira voljo, omejuje nazor na »nazor videza« že tako le z delno koncesijo; čednosti uči s čitanjem namesto zdejanji; o vzgoji volje sploh ni niti govora niti predstav; kdor ima dober jezik, uspeva, medtem ko zaprti značaji trpe vsled odtrivanja, brezbržnosti; dogaja se celo, da se smatrajo tuintam za duševno »obte-

žena« bitja. Ni čuda, da se je tako izpostavila šola dovtipom, ironiji in pravični jezi resničnih mislecev. Toda zaenkrat pri nas ne moremo misliti na izpremembo. Smo kakor okuženi z boleznijo, kakor zakleti. Učiteljstvo je brez moči, dasi najbolje ve, kaj kje šolo boš, kaj ji manjka; a njegov glas namenoma ni slišan...

Tem gorečneje se je oglasila kritika v zadnjih letih pod vplivom tujine. Mi sami vsled stoletnega razvoja razmer nimamo dovolj notranje sile in prvotnih merodajnih nagibov; energija naroda se izrablja, da se ohrani rodni jezik in smo zato kulturno zelo odvisni od svobodne tujine, čije moči se lahko prosteje in polneje razvijajo, ker jih ne duši združena reakcija.

Zato šepamo za Anglijo, Nemčijo, Francijo in Ameriko, tudi če bi ne gledali na to, da smo m a j h e n narod z vsemi posledicami te okolnosti. Toda z leti so narastle tudi pri nas zahteve, posebno odkar despotsko-konservativni sloji izgublajo vpliv na široke ljudske plasti in sploh na papirnate člane različnih »cerkvâ«: reformna gibanja dosegajo tudi šolo (svob. šola), ne morda samo iz potrebe izpremenjenih socialnih razmer, temveč bolj zato, ker ljudstvo izgublja vero v posmrtno plačilo in prazne obljube, ker ne gleda več na to življenje kot samo na pripravo za nebesa in posmrtno večnost, marveč začenja ocenjevati to življenje in njegove darove po njih resnični vrednosti in potem tudi zato, ker je civilizacija obogatila razum z novimi spoznanji prirode in izpremenila nasploh cilje kulture. Nastala je izkratka ločitev duhov.

Temeljitejše in trajne reforme m o r e j o izhajati le od spodaj, če naj rode dober sad, in m o r a j o izhajati od spodaj, da se izvrše. Žalibog šolska vprašanja dosedaj še niso prešla v mozeg in kri socialnih programov, ostala so le zasebna zadeva strokovnjakov, ki osamljeni tem gorečneje delujejo za sveto stvar.

Smo v toku reformnega gibanja, ki obsega vse šolstvo od otroških vrtcev do visokih šol. Pri tem moramo spravljivo ločiti prenapetosti od resnega in opravičenega prizadevanja. Od zunanjih izprememb se osredotoča pozornost na notranje: nova doba gloda žilavo čim dalje tem globlje na ciljih in načelih vzgoje, pouka in organizacije, ki so podvrženi ostri kritiki, po kateri sledi od časa do časa revizija. Pod perspektivo socialnih premen se postavljajo novi cilji vzgoje ter se omejuje in razširja stroka splošne pedagogike, ki iz gorčičnega zrna raste v vedo; pod njenim vplivom se vedno jasneje pojavljajo obrisi novih šolskih tvorb in njih sklenjenje organizacije. Iz kvasa sedanosti izrašča z ozirom na formo e n o t n a š o l a bližje bodočnosti in d e l o v n a š o l a z ozirom na metodo. In tu še vprašamo: Ali je način, po katerem se naj predlagane reforme uresničijo, zdrav? Kako ločiti prenapetosti od resnih zahtev sedanosti?

Največji in bistveni interes je obrnjen seveda predvsem k ljudski šoli kakor obvezni šoli za vse državljane.*) Neštevilni predlogi, misli in ideje, ki so bile izražene tekom ene desetorice let, so se izkristalizirale v zavesti vodilnih pseb v idealni pojem delovne šole, ki nudi enakomerno izobrazbo vsemu ljudstvu in zasigura vsakomur svobodni razvoj njegove individualnosti ter vzgaja poedinca za odgovornega člana človeške družbe in domače države, ki ima vrhu tega politični interes na tem, da gre njeno notranje življenje po uravnanii poti. Zato mora biti delovna šola po svoji formi obenem enotna šola.

Bistvo delovne šole je predmet te razprave.

Delovna šola je pritegnila nase zanimanje dobe. Pokažemo, zakaj in ali tudi po pravici. Za nje ideje se je trudilo že mnogo odločnih vzgojiteljev bližje in oddaljenejše preteklosti, toda svojim prizadevanjem niso dali končne oblike. Šole zdaj so dobila vzgojna prizadevanja ojačenja v vsakdanjih potrebah.

Delovna šola hoče, da se uče otroci sami s svojo lastno dejalnostjo, ne pa da so poučevani trpno. Torej je to nekaka konstitucionalna oblika šole proti dosedanji absolutistični, izkratka metodično narobe obrnjena šola herbartovska. V delovni šoli naj se pokaže aktivno delo (dejalnost) učencev bodisi kot stroka ali kot načelo, event. oboje. Pozneje razložim, zakaj se je prešlo k tej alternativii, ki je prvotno istovetila pojem aktivnega dela sploh (duha in telesa) z rokodelskim (telesnim) delom.

Jedro delovne šole je dosledno in vestno izvajano načelo samodejalnosti v vseh strokah pouka. Ta misel ostaja nedotaknjena, četudi napadajo gibanje, često ne brez vzroka. Sicer pa torej nič novega: delovna šola znači metodično imeti skrajno dovršeno skrb za samodejalnost naravnega pouka.

Najprej se je mladina mučila s humanizmom. Potem je velikanski napredek novodobnih ved in umetnosti povzročil, da so razne discipline napolnile do vrha naše osnove. Potem je bilo mogoče premagati obširno snov le tako, da je učitelj predaval, podajal učencem rezultate ved, učenci pa si je osvojevali, se jih učili. O samostojnem predelavanju učne snovi po učencih ni moglo biti govora, ker ni bilo časa. Tako pa so ostale delovne, produktivne moči otrok neprebujene.

Protii temu se je vzdignila delovna šola. Zahteva, da se omeji učna snov, da se iztrebi vse nepotrebno, neplodno in obtežujoče, da se doseže harmonično ravnotežje disciplin s privzetjem ročnih del). Kar pa izrecno hoče, je, da na izbranih tipičnih vzorih in razpravah nauči

*) Kakor znano nimamo po avstrijskih šolskih zakonih obveznega šol. obiska, temveč le obvezen pouk, oz. izobrazbo.

učence uporabljati lastna čutila in moči z lašnim delom in predvsem iz lastnega nagiba. S tem se razlaga prilastek oz. pridevnik »delovna« šola proti učni, »spominski«, »trpni« i. p. v. Če se posmehujejo delovni šoli, da hoče prenehati biti šola, hoče nič manj učiti, samo drugače ko dosedanja šola. Reforma je postala zelo kompliciran problem vsled privzetja ročnih spretnosti v krog predmetov. Ta novi činitelj je povzročil hudo zmešnjavo v še nerazjasnenih zahtevah in težnjah delovne šole. Zato se razjasnitev nekoliko zakasni; treba je najprej pridobiti izkušenj in pregleda. Toda s privzetjem ročnega (telesnega) zaposienja si je pridobila delovna šola nehote činitelja, ki je postal cilj in pravi strelovod napadov, ki merijo na celotno reformno gibanje. In vendar govoré za ročna dela zelo važni razlogi.

Domače rokodelsko delo je izginilo iz rodbin. Tovarniška produkcija je izrinila vso samobitnost in prvotno narodno umetnost in dogoltnila samoraštlo produkcijo. Naša mladina torej ne pozna niti sirovin niti načina in vrednosti dela (in torej tudi cene denarja ne) »tucatsko« blago preplavlja svet in imajo delež na povsakdanjenju naše kulture, ker imajo zaslugo zlasti za plitvost našega mišljenja. Dete, stotine, tisoč otrok ne vidijo vobče dela, nimajo nazora o trudu dela: s tem je bil izločen iz delovanja zelo važen činitelj splošne vzgoje in to prikrajšanje, — oziroma celo — ta upadek pomeni najtežjo izgubo novodobne pedagogike. In to izgubo nadomestiti je sklenila delovna šola. Seveda, težišče reforme vidi bolj v samostojnem duševnem delu in za cilj si stavi večinoma izobrazbo individualnosti (Gaudig) in v manjši meri odvisnost in sodelovanje pri sociološkem sestavu družbe, države (Kerschensteiner).

Predlogov, kako pretvoriti današnjo šolo z ozirom na konstitučno pravo individua v interesu celote, je cela vrsta. Iz njih je mogoče izbrati le štiri posebnjše forme, ki jasno kažejo bistven znak gibanja: zaradi pregleda jih izpeljemo z razločevanjem pojmov (bistva) šolskega dela.

I. Ker današnja šola izgubi veliko časa in je vedno dražja, naj se izvirši prevrat v korist praktičnih poklicev. Šola naj si vzame vzor iz zlatih časov, ko je rokodelstvo imelo »zlato dno«, ter naj uči rokodelstva in sport kot glavni cilj celotne zaokrožene vzgoje ter samo kot dopolnilo (priložnostno) naj uči čitanje, pisanje, računanje, risanje, zgodovino- politiko prirodne vede i. p., v kolikor to zahteva izvoljeni poklic. Vajenec se uči v delavnici od mojstra, pomočnikov in tovarišev z lastnimi poizkusi in si osvoja ne le tehnično ročnost, temveč tudi trgovsko znanje (cene, knjigovodstvo) v stiku z odjemalci in spozna vsaj do gotove mere sodobni okus občinstva, njihove potrebe, moralo svoje družbe in družabnega kroga in se udeleži javnega življenja: pouk, (izobrazba) in vzgoja sta postavljeni v službo poklica, ki bi moral vsakemu vajencu - učencu podati v okviru rokodelskega smotra vsako-

Jak pouk. Delo sploh (ne le ročno, temveč naravnost rokodelsko) bi ne bilo stroka, marveč bistvo pouka in temelj izobrazbe: ostalo bi se poučevalo le, v kolikor so tisti nauki v zvezi z zahtevami izvoljenega poklica; s tem bi se splošni namen današnje ljudske šole (splošna izobrazba) moral umakniti materialnemu načelu; starodavna navada, naučiti dediča prednikovega rokodelstva, da bi lahko naprej izvrševal očetov poklic, bi bila zopet v čislih, ker bi postala splošna in obvezna pričetnica nove šolske organizacije, ki bi si prostò po potrebi privzemala v svojo službo pridobitve duševne izobrazbe današnje kulture; povzročila bi, da bi kultura služila kulturi rokodelstva.

Jedro: Vzgoja si prihrani denar in »šola« čas, pošlje v življenje mlade ljudi, strokovnjake svoje obrti, ne odtuji mladine telesnemu delu. Rokodelstvo bo didaktična celota, temelj in končni cili pouka, bo namen, vsebina in sredstvo izobrazbe, alfa in omega vsega učenja; delavnica bo forma, razno znanje in nauki pripomoček od slučaja do slučaja — in blagostanja srednjih stanov, krušni cilj delovne šole tega tipa, ki ne vidi, da so današnje razmere povsem drugačne ko so bile (industrija, prometna sredstva) in pozablja, da ni mogoče obdariti vseh očetov enakomerno z dediči, dalje, da vsak sinček ne podeduje nagnjenja oz. nadarjenosti za očetovo rokodelstvo in spretnosti ter ročnosti sploh ne, in da bi se uspehi učenja dali težko kontrolirati. Tu bi se morda lahko govorilo o delu, a težko o »šoli« in učenju. Zato rokodelska šola nima izgledov.

II. Manj ekscentrična je druga možna forma novodobne šole, namreč šola delavniških skupin. Iz vzrokov, da naj bo šola bolj delavnica ko poslušalnica, se da označiti tudi kot sistem delavniških skupin.

Vsak predmet je možno poučevati (in učiti se) bodisi teoretično s predavanjem, iz knjige, nazorno ali pa praktično z udeležbo pri delu in reševanjem nalog iz izvoljene stroke.

Pri teoretičnem (deduktivnem) pouku učitelj (sploh strokovnjak) podaja učencem svoje znanje in spretnosti, ki iz njih obdržé to, kar jih zanima, kar si morejo osvojiti ali kar jim je bilo kot važno vsugerirano; da se doseže uspeh, je potrebno, da mislijo učenci iz lastne volje in samostojno ter da učitelji pravilno presodijo njih duševno zrelost in da jih znajo navdušiti za delo.

Praktična (induktivna) didaktika prepušča učencu, da preizkust lastne moči; če se postavi kmalu na lastne noge, je dobro; če pa spozna svojo slabost in nevednost, je prospéh zopet zagotovljen, ker se nauči vpraševati; čuti, kaj in kje mu manjka, zbudi se v njem volja prodreti in osamosvojiti se in je analogno končno sposoben pojmiti tudi čisto teoretske razlage in nauke.

Tip delavniške (skupinske) šole pripušča oba načina pouka; napravlja poleg učilnic številne delavnice, poizkusna polja in vrtove, kemične in fizikalne laboratorije za skupinske poizkuse in vaje učencev, kuhinje, knjižnice, narodopisne, industrialne, geološke zbirke i. p. Pouk in učenje v vsaki stroki je teoretično in praktično; seveda ni vseeno, kateri način se vrši prej, izbira je odvisna od predmeta in snovi in to izbiro naj vodi neopaženo ravno učitelj in naj nadzoruje smer in cilj pouka.

Ni torej nujno potrebno, da se končuje pouk v delavnih skupinah z ročnimi deli, ni treba, da zabrede v manualno prakso, ki so ji sami pogoji

a) lastne specialne delavnice,

b) pouk s snovjo, katere samostojno obdelovanje očitvidno zahteva ročno (telesno) delo, ki se z njim obenem zagotovi napredek in izpolnitev v ročnih spretnostih (ročno delo v službi znanosti ev. tudi učni predmet; samostojno delo sploh princip pouka),

c) pogoj uspešnega dela je poučitev in vaja v rabi orodja, brez katerega se potrebna spretnost ne da doseči.

Prvotno so se pripuščali strokovni predmeti radi sebe samih, t. j. radi ročne tehnike, a sčasoma so začela služiti dosedanjemu pouku; potem so posebno elementarna ročna dela postala dopolnilo k fiziki, zemljepis, kemiji, prirodopisu, biologiji, geometriji in drugim predmetom teoret. pouka in princip samostojnega dela se je razširil na ves pouk.

Delovna šola skupin je opustila zahtevo rokodelske dovršenosti in se zadovoljuje z rešitvijo nalog, s poizkusi (metodo), katere učenci sami predlagajo, določajo in izvršujejo, bodisi vsi istočasno (in even front) ali pa v skupinah neodvisno razne proste naloge (irregular order). Te poizkuse in vaje dopolnjujejo ali potrjujejo demonstračni poizkusi učitelja. Tu nadpisano geslo je v resnici karakteristično.

J e d r o: Delovna šola z delavnimi skupinami je bila in je deloma še danes dvoličen zavod; deloma šola mehanične ročne tehnike v službi prirodoznanskega in geološkega pouka, deloma šola duševne samodejalnosti s priložnostno uporabo rokodelske tehnike: zaposluje, krepi in vadi tako tudi roko (čutila, telo sploh); ne jemlje duhu njegove vodilne vloge, temveč prepušča z določujočevanjem, da služi roka svoji naravni nalogi, primat človeškemu mišljenju kot najvažnejši človeški delavnosti.

Ta druga oblika je zasedaj najboljša organizacijska forma delovne šole, kakor pokažemo še pozneje; zato ima največ upanja za bodočnost. Težave bi delali znatni investicijski in restavracijski stroški, ki bi jih odstranila lahko le utopistična bodočnost, ko bo oboroževanje duha nadomestilo oboroževanje tega sveta... Da se izognemo nespornostim, bi bilo bolje govoriti o delovni šoli bodočnosti kakor o naučni in do svojih metod — delovni šoli, kajti njeni nasprotniki očitajo kar celotnemu

gibanju materializem. V obogatitju vsebine z ročnimi deli se po krivici vidi psevdozakrament reformistov.

III. Tretja oblika predlogov šole bi baje lahko bila nekoliko izpremenjena današnja šola. Osnova in način pouka lahko ostaneta neizpremenjena; zahteva se samo pomnožitev sedanjih učnih predmetov z ročnimi deli pod vodstvom tehničnih učiteljev. Ročna dela je treba uvesti predvsem v mestne šole, kjer učenci nimajo prilike izobraziti se v praktičnih strokah tehnično in materialno — podobno kakor se že splošno poučuje pisanje, risanje, petje, telovadba i. p.; torej nič novega.

Jedro: Ne gre za uvedbo rokodelske učne dobe pod šolsko streho (kakor pri tipu I.), temveč za načelno realizacijo »polnega« didaktičnega cilja v korist fizičnega (tehničnega) dela — ne rokodelstva. Težavno pa je napraviti zvezo teh vaj z ostalimi predmeti, ker se je bati, da postanejo mehanični in rokodelski. To čuti vsak učitelj.

Drugi ugovori: Ročna dela ne odstranijo vseh ostalih nedostatkov. Preobteževanje učencev bi bilo neizogiben rezultat — že danes ni časa za premaganje vseh uvedenih disciplin. Odpravlja se sistem razrednih učiteljev, kar se ne da kar splošno odobravati.

IV. Zadnja eventualiteta delovne šole, ki misli na ročna dela, je še skromnejša in zmernejša in v istem smislu (ne mehanizirati načela); označujemo jo netočno kot smer, ki stremi za uvedbo ročnega dela v sedanji pouk, držeč se načela, da mora težišče obče ljudske šole ostati v izobrazbi duha; a ker po vplivu modernega življenja tudi individualna izobrazba posameznika trpi vsled neharmoničnega razvoja možganov na škodo telesa, čutnosti, odločnosti in volje, je po odpravi trajne nevarnosti treba obračati pažnjo na izvežbanje doslej toli zanemarjane roke in normalnega telesa sploh: v vseh predmetih, kjer se ponudi priložnost, zaposliti v se čute, uporabiti v s a k o nagnjenje, vpreči v s a k o nardarjenost.

Jedro: Četrty tip se odreka torej eventualno tudi posebnim uram ročnega dela, a reklamuje manualno in čutno dejavnost za vse današnje predmete kot didaktično načelo, dopolnjujoča dosedanjo metodo. Napake: Pouk se nenavadno drobi in razblijnja, enotnost in kratkost se ruši; nastaja potreba malenkostnih »potreb«. Učitelj in učenci bi morali biti vseznalci. Sviri pred težnjo »oslanjati« pouk izključno z neprisiljenim *i g r a v i m* načinom — kajti izobraževanje je last not least *r e s n o* delo.

P r e g l e d: Navedeni štirji šolski tipi uvajajo ročna dela kot predmet in delo sploh kot princip spontane delavnosti. S programi delovne šole se a priori in splošno povdarja pomen rokodelstev za različne umetnosti, tehniko in znanost, dasi vobče ni dokazano, da se pridobljena spretnost podeduje. Delo, ki je znak in bistvo tvorne šole, je reformatorjem a) ročno (telesno) delo kot bistven postulat izobrazbe, b) roko-

delo kot tehnično dopolnilo ali izhodišče disciplin, c) strokovna ročna spretnost ali vsaj d) delavnost, ki vzgaja roko (čute).

Splošno se priznava, da ima le taka delavnost didaktično opravičenost in ceno, ki vzpodbuja roko (mišice) k delavnosti in katere rezultat je manualna okretnost. Delo mora postati v bodočnosti mladini potrebna.

Tako torej razmerje med ročnim delom in ostalimi predmeti odloči, bo-li nameravana delovna šola ekspozitivna rokodelska delavnica s priložnostnim poukom »ad libitum« ali šola z enakopravnimi delavnicami in učilnicami za posamezne predmete z institucijo delovnih skupin ali šola z ročnimi deli kot strokovnim predmetom (spretnostjó) ali šola s sistematično uporabo slučajnih in nameravanih priložnosti za izvežbanje rok (čutov).

Za pojem delovne šole je značilno, da navaja po kriviti kot dokaz v novodobni pedagogiki tako pogosto zlorabljeni biogenetični princip (ne ,zakon'!) o pospešeni rekapitulaciji filogeneze (razvoja plemena) v ontogenezi (v razvoju individua), dalje, da poudarja nerazmerno kardinalni pomen rokodelstva za vedo, tehniko in umetnost, kaže na vzgojno vrednost dela, ki bajé vse nečednosti javno kaznuje s propadanjem zmožnosti za delo. Mnogo navdušencev, ki kar goré za delovno šolo, ki jo podpirajo in ji delajo propagando, so v negotovosti in dvomih, da, potaplja se skoro v zadrege, če jim naslikamo in kritično presodimo katero izmed navedenih variacij delovne šole in končno nikakor ne taje, da bi z uvedbo ročnih del pač težko bila ideja dosežena ali vsaj prav razumevana, ker jim delo ni pojem, ki je snovno ali časovno omejen, temveč doben pojem (formalen), v katerem bi bil utelešen način pozitivne, aktivne delavnosti. Če pridigajo ti reformatorji proti današnji šoli memoriranja, naukov, avtoritete, pasivnosti itd., ne delajo tega v korist ročnega dela samega; kajti ročno delo nima na pridobitev zmožnosti nikakega drugega vpliva, izvzemši edinole mehanično spretnost, ker se tudi samo lahko vrši brez misli in brez zanimanja, kakor se izreka brez misli in brez zanimanja očenaš ali poštevanka. Napake tradicionalnega šolstva se ne odpravijo in izlečijo le s tem, da izpremenimo ali pomnožimo snov, a se še naprej oklepamo starega načina (metode), marveč ravno narobe: če omejimo snov in preobrazimo metodo! Iz »učenja« mora postati »delovanje« in ta dejavnost mora biti izraz volje, spontana in produktivna, zmožna, da samostojno obdeluje zaznave, navade in spretnosti; tako je mogoče tudi današnjo šolo izpremeniti v delovno, a to celo brez ročnega dela, če znamo izpremeniti trpno učenje v produktivno*) delo.

*) „Produktivno“ tukaj v smislu, da otroška dejavnost v razmerju z dejavnostjo odraslih ne more biti izvorna in univerzalna, nego samo analogna tvorbi odraslih: v resnici so tudi odrasli le izjemoma in enostransko zmožni delovati tvorno (umetniki, iznajditelji); večina del pa ni izvorna tvorba, marveč le tradicija, uporaba (ponavljanje, posnemanje).

Idealna šola je v najugodnejšem smislu predvsem šola volje, spontane dejavnosti, samostojnega pridobivanja znanja in samolastnega samoizobraževanja; šola ustvarjanja, mišljenja in premagovanja samega sebe; šola, ki se ne ozira le na razum, nego tudi na voljo in čut. Manj nam je tu za vprašanje, ali naj bodo učenci zaposleni tehnično, kakor za nasvet, na kak način bi se dala šola spraviti v soglasje z dobo in njenimi potrebami. Ne sme eksekutiva določati principa, temveč obratno. Pouk ne stremi le po doseganju tradicionalnega stereotipnega smotra, marveč bistveno po zbujuju in utrditvi produktivnih notranjih sil, ki, enkrat razvite, lahko še presegajo mero običajnih zahtev. Za kar se delovna šola trudi, ni toliko poznanje nekaterih rokodelskih spretnosti, kakor pa zbuditev smisla za delo, veselja do dela ter prepričanje o potrebi in nujnosti dela. Kajti, kar si hočemo osvojiti, to moramo gojiti od mladosti. Kakor fizične potrebe vtiskajo svoje sledove v duhá, tako deluje tudi duševna motornost. Preden postane »stara navada železna srajca«, je treba za to navado vztrajne vaje od mladih nog.

Brez strokovnega zanimanja je vse učno delo neplodno in pouk neekonomičen; zato mora biti smoter vzgojnega pouka, da se docela posveti skrbi za razvoj individua. Da primerno razrešimo problem reforme, pomeni, da moramo najti ravnotežje med pravico individualnega razvoja otrokovega in organizacijsko uredbo današnjega pouka v masah, katerega zahteve in težave paralizirajo skrb za individualni razvoj dece, a bi bil brez njih skupni pouk množine otrok danes nemogoč in bi brez njih šola ne mogla izpolniti svoje naloge ter primerno pripraviti mladino za življenje.

Kaj bi po navedenem reforma zahtevala?

Da pretvori učne načrte in učno snov v prvem (osnovnem) razredu; da priklopi pomembne dogodke, pripetljaje, slavnosti; da napravi iz otroških izkušenj izhodišče za ves pouk v ljudski šoli, izrabi interese obrti in poklicev sploh v nadaljevalnici itd. Iz tega izvira naslednji pojem delovne šole: Izdelati je treba tako organizacijo šol in učnih načrtov, najti tako metodo in preskrbeti tako učiteljsko izobrazbo, da bo mogoče pouk nizati na zanimanje in vprašanja iz otroške dobe, kakor prihajajo in rastejo po redu ali vzporedno s spontanim razvojem otroškega duhá, in da bo mogoče otroka učiti le tega, po čemer vprašuje, čemur se čudi. Dejavnost otroške volje je treba izrabljati tako, da se ustvari iz priložnostnih in slučajnih podnetov smotreno in celotno znanje in dejanja.

Jasno je, da moramo smatrati tudi samostojnost za načelo delovne šole, ki ji je skrb ne le, da učenci svobodno, nego tudi samostojno, preiščeno obdelajo zaznave, spoznave, spretnosti in privade.

(Dalje prih.)

DR. IVAN LAH:

PATER HIPOLIT IN NJEGOV „ORBIS PICTUS“.

(Konec.)

Zato vidimo, da pater pogosto v enem odstavku piše eno in isto besedo različno; v splošnem se drži svojega posluha, oz. izgovarjave. Zato vidimo, da piše veznik z (cum, mit): s, z, so, iz, ž; omeščani l in u mu delata preglavice; piše: zemla in zemlja; niega in njega; zarnja in zarnia; življenje in živlenie; vendar prevladuje ie, isto velja glede y in i, ker piše umijvati in umivati (57); z in s v zvezi z drugimi soglasniki rad zamenjuje; v rokopisu je tuintam popravljeno, včasih — napačno. Istotako čitamo rečy in ričy, kakor in koker (33), posuši in possuši; nukateri in nekateri; pes in päs; prišel in prišäl, dežella in dežela, vesča, vešča; končnico šče piše navadno sče i. t. d. Zato ga Kopitar imenuje „nevajenega učenca Bohoričevega.“ Ista nedoslednost se kaže tudi v oblikah: najdemo: s koynji in s koynimi i. t. d. Skratka niti v pravopisju niti v oblikah ni doslednosti in se pater ravna večinoma po izgovarjavi v priprostem govoru.

Isto velja glede tujk: rekli smo, da se je pater držal pred vsem nemškega teksta; za mnoge izraze nismo imeli takrat še izbrane slovenske besede, zato je pater rabil besede, ki jih je rabil tudi narod: luft, kunšt, gmerati, glih, viža. Raba tujih besedi se takrat ni štela tako v greh kakor dandanes: le poglejmo poljske pisatelje, kako rabijo latinske, oz. francoske besede; in sam Komenský, ki je bil navdušen Čeh, je rabil tuintam nemške spake. In ti narodi so imeli za seboj že t. zv. zlato dobo, mi pa smo bili tako ponemčeni, da je nad nami obupoval tudi veliki slovanski idealist Jurij Križanič. Ako pomislimo, da je pater Hipolit čital le slovenske knjige svoje dobe, ki so kar mrgolele grdih tujih spak, potem ničudno, da jih je nekaj sprejel tudi on v svoj prevod. Drugače se mu mora priznati, da je skušal rabiti slovenske izraze in da je tu in tam skušal slovenske izraze ustvariti; vendar le tedaj, ako ni mogel dobiti primerne izraza med narodom; v popisu domačih stvari je vselej poiskal domač naroden izraz in v tem mu gre prednost pred drugimi pisatelji te dobe.

To so glavni znaki Hipolitovega prevoda. Natančnejši pregled njegovega jezika bi nam mogel podati ta, kdor bi pregledal cel njegov slovar; opisati zvezo tega slovarja s sodobnimi drugimi slovarji na našem severu in jugu, bi bila primerna naloga za kako bolj učeno glavo; nas je zanimal le toliko, v kolikor je v zvezi s prevodom „orbisa“, ki mu je pridejan, oziroma je vezan z njim skupaj v enem velikem folijantu v lecejski knjižnici ljubljanski.

Zapazil sem, da navaja Pleteršnik v svojem slovarju Hipolitov „Dictionarium“ in „Orbis pictus“ iz l. 1712. V šolskih knjigah se navaja za slovar letnica 1711. in za „Orbis pictus“ smo določili nekaj let po slovarju. Kako je s to stvarjo? Prvi del slovarja, t. j. latinsko-nemško-slovenski del je bil gotov l. 1711. To nam priča sam pisatelj, ki je napisal na zadnjo stran tega dela (str. 732): O. A. M. D. B. V. G. finis 20. marcii 1711. (Črke pomenijo: Omnia ad majorem Dei Beataeque Virginis Gloriam —). Nato se začne nemško-slovensko-latinski del, ki obsega 284 strani. Na koncu tega dela je sledeči „finis“: Ad Dei ter optimi maximi gloriam et beatissimae Dei Genitricis honorem, seraphici Patris Francisci et omnium sanctorum laudem et communem slavonicorum verbi dei praeconum utilitatem et commodum, mei miserrimi peccatoris aeternam salutem dicta et scripta cedant. Amen. (T. j. V slavo trikrat najboljšega in največjega Boga in na čast preblažene Božje matere, v hvalo serafinskega očeta Franciška in vseh svetnikov, in v skupno korist in porabo vseh oznanjevalcev slovenske božje besede ter v večno zveličanje meni ubogemu grešniku naj bo vse govorjeno in pisano.) Poleg te molitve je datum: „finitum 18. aprilis 1712.“ Drugi del slovarja je bil torej končan aprila meseca 1712. Ob strani je tudi pater zračunil, koliko obsega celo delo, namreč $740 + 284 = 1024$. (Za prvi del, ki šteje 732 strani, je vzel 740; ker je prištel 6 strani uvoda.) Cerkveno dovoljenje za tisk svojega slovarja je imel pater Hipolit že l. 1710. To se jasno vidi iz napisa, ki sledi takoj za naslovno stranjo. Tam je namreč z velikimi črkami zapisano, da: „Nos Fr. Joanes Antonius a Florentia ordinis ffrum. Capucinatorum vicarius et procurator generalis“ dovoljuje natisk slovarja, ki se imenuje „Dictionarium trilingue“, ker ga bosta pregledala dva bogoslovca, „facultatem concedimus ut typis mandari possit, servatis servandis, et si iis, quibus competit, videbitur“. Pod tem redovnim dovoljenjem je datum: 27. decembra 1710. To je bilo najbrže dovoljenje za prvotno nameravani manjši slovar.

Pater Hipolit je — kakor smo slišali — delo razširil, za kar je rabil dve leti in ga je spopolnil z raznimi „dodatki“. Tako sledi takoj drugemu delu slovarja seznam imen: „dežel, narodov, mest, rek, gorâ in mož“ lat. nem. slovensko in nem. slov. latinsko. Ta seznam obsega 28 strani. Na to pridejo opombe za stavca, kjer pravi glede dodatka: hoc tamen ad libitum typographi, quia hic nihil aut valde parum de slavonismo addendum est“, da torej v tem odstavku ni treba skoraj nič slovenskih izrazov dostaviti (kar je bilo najbrže drugod še potrebno). Na to slede števila, razdeljena po vrsti lat. nem. slov., kar da 5 strani; po tem pride seznam sorodstva na 3 straneh: za tem sledi dodatek na pol drugi strani, potem je en list prazen — in na to pride „Orbis pictus“ na 70 straneh, oz. s seznamom 74 stra-

neh. Za orbisom pride: Index alphabeticus arborum, fructuum, herbarum, florum et radicum“. (T. j. seznam dreves, sadja, rastlin, cvetic in korenin, toret nekak herbarij v treh jezikih.) Latinski del je izvršen do O, potem sta dva lista prazna, na to sledi nem. lat. slovenski in slov. nem. latinski del — skupno 42 strani. Tam sledi še nem. latinski herbarij (10 strani) in potem dodatek k slovarju na 28. straneh. To je torej vsebina celega folianta, v katerega je uvezan tudi „Orbis pictus“. Ako je bil drugi del slovarja končan l. 1712., so najbrže drugi deli in dodatki nastali pozneje — in so imeli s slovarjem isto usodo — da so namreč ostali neizdani.

Zakaj da ni slovar ob svojem času zagledal belega dne — smo že zgoraj pojasnili, v kolikor je ta zadeva doslej pojasnjena; kapucini so hoteli slovar pozneje izdati, oz. so pripravljali rokopis za tisk, pa jih je ostra sodba jezuita Martina Nagliča v Wochentliches Kundschaftsblatt im Herzogthume Krain“ (l. 1776) od tega odvrnila. Tako poroča M. Pohlin*. Med tem pa je tudi že drugič izšel Megiserjev „Dictionarium quatuor linguarum“ (l. 1744. v Celovcu) in tako je ostal ves Hipolitov trud v rokopisu. Kaj pa „orbis pictus“? Postal je del Hipolitovega slovarja. Ali ga je nameraval Hipolit samostojno izdati, ali je hotel z njim le spopolniti svoj slovar — tega ne vemo. Mogoče je oboje. Ker se Hipolitu ni posrečilo, da bi ga za časa svojega življenja spravil v tisk, so ga po njegovi smrti privezali k njegovemu slovarju in tam je ostal do danes. Tako je ostala važna učna knjiga svoje dobe v slovenskem prevodu — Slovencem neznana.

Čez sto let šele se je baval s tem prevodom Kopitar, popisal ga je v svoji „gramatiki“ in Vodnik je preskrbel nov prevod, ki ga Kopitar navaja v gramatiki pod črto za zgled v primeri s Hipolitom**. Tako je Komenskega „orbis pictus“ v slovenskem prevodu prišel v naše učne knjige.

Kljub temu, da ima Hipolitov prevod nekaj napak, ki so lastne njegovi dobi, moremo pač vsi obžalovati, da je njegov grevod zagledal beli dan šele današnje dni.

Pozneje se je za K. zanimal dr. Zupan. Blaž Potočnik je v „Slovnici l. 1894“ pridelal „Svet v obrazih“ (65 poglavij). Caf je z „Obrazovidi“ iskal slovenskih izrazov. B. Raič je prevedel orbis z nova, pa baje ni dobil dovoljenja za tisk od škofije. (Glej zgoraj!)

Resumirajmo:

1. Komenskega „orbis pictus“ je bila najslavnejša šolska učna knjiga svoje dobe, ki je skoraj poldrugo stoletje

* Gl. Glaser I. 167.

** Prof. Ilešič navaja v svoji knjigi „O pouku slov jezika“ (str. 3) še druge slov. može, ki so skušali udomačiti na Slovenskem dela Komenskega. Tako je M. Pohlin hotel izdati: Te odperte ali odklenene dure sen Janna linguae Carniolicae.

ohranila svojo vrednost in se razširila po vsej Evropi (1650—1800).

2. Slovenci smo dobili prevod tega važnega dela v razmeroma kratkem času, v dobi, ko je bila slovenska ljudska šola povsem zanemarjena (ok. l. 1715).

3. Patér Hipolit zasluži kljub temu, da delo ni izšlo, važno mesto v zgodovini slovenske vzgoje, ker je on prvi hotel dati Slovincem po zgledu Komenskega učno knjigo za ljudske šole. Ako pogledamo velike može, ki so v svojih dobah delali na polju vzgojeslovja: Melanhton (reformacija), Komenský (protireformacija), Felbiger (prosvitljeni absolutizem), vidimo, da so imeli ti može pri nas zveste učence n vnete naslednike, katerih imena so: Bohorič, pater Hipolit in Kumerdej.

IVAN MAGERL:

IZBOR UČNE SNOVI ZA ZGODOVINSKI POUK.

(Poročal na zborov. »Pedag. društva« v Krškem.)

Kar se tiče zgodovinskega pouka se bodo novi učni načrti znatno razlikovali od dosedanjih.

Odslej bomo poučevali zlasti slovansko zgodovino; iz zgodovine neslovanskih narodov bomo obravnavali le ono, kar je neobhodno potrebno, da razume učenec slovansko zgodovino.

Upati je, da bodo odločilni krogi znali ceniti pomen zgodovinskega pouka in da mu bodo določili več časa, nego mu ga je bilo določenega doslej.

Ker pa ni pričakovati, da bi še tako kmalu dobili nov šolski zakon in z njim nove učne načrte, bom s tem sestavkom ustregel morebiti marsikomu, ki poučuje v ljudski šoli zgodovino, pa je v zadregi, kaj naj obravnava v prehodnji dobi.

* * *

Tudi novi šolski zakon bo zahteval, o tem ni dvomiti, naj ljudska šola vzgaja državi vrle državljane, torej krepostne ljudi, ki ljubijo svojo domovino, svoj narod, ki so udani in zvesti dinastiji, ki se zanimajo za politično in socialno življenje ter se zavedajo svojih državljanskih pravic in dolžnosti.

In ravno zgodovina je oni predmet, ki more in mora šoli najuspesejše pomagati, da doseže ta smoter.

1. Zgodovinski pouk seznanja učence z zgledi, ki idealno ponazorujejo nauke vere in nrvavnosti; zgodovinski pouk navdušuje učence za resnico, za vse dobro in lepo.

2. Zbuja v učencu zanimanje za preteklost, seznanja ga z velikimi močmi iz slovanske preteklosti ter budi s tem v učencu narodno zavest, rodoljubno mišljenje in ga navdušuje za domovino.

3. Navaja učenca k razmišljanju o preteklosti njegove rodbine, domačega kraja, domovine ter ga usposablja, da bo, ko odraste šoli, rad in s pridom čital poljudna zgodovinska dela.

4. Učenec se je seznanil z ustavo domovine; zato se bo, ko odraste, živo zanimal za politično in socialno življenje ter uspešno sodeloval pri javnem življenju v občini in državi. Zavedal se bo svojih državljan-skih pravic ter jih bo znal ceniti. Zavedal pa se bo tudi dolžnosti, ki mu jih nalaga domovina in jih bo rad izpolnjeval, ker ljubi svoj rod, ljubi svojo domovino.

5. Zgodovinski pouk kaže učencem naravni razvoj človeštva; razkriva mu pot, ki jo je hodilo človeštvo, da je dospelo na sedanjo stopnjo kulture: učenec dobi smisel za napredek.

Te cilje zgodovinskega pouka moramo imeti pred očmi, ko izbiramo učno snov za ta predmet.

Za zgodovinski pouk imamo izvrsten pripomoček, knjigo. »Zgodovinska učna snov za ljudske šole«. Ker je to knjigo izdala Slov. Šol. Mat-tica, si ne morem predstavljati, da bi bila kje kaka slovenska šola, ki bi je ne imela.

Na str. 702 i. sl. omenjene knjige je navedena zgodovinska učna snov, ki naj bi se bila doslej obravnavala v ljudski šoli. Ako izločimo vse ono, kar je sedaj odveč, česar torej odslej ne bomo obravnavali, in uvrstimo one partije iz slovanske in zlasti še iz jugoslovanske zgodovine, ki jih bomo odslej obravnavali, dobimo sledeče zgodovinske slike.

I. Stari vek.

1. Pradoba.

Da bodo imeli učenci smisel za razvoj duševne in materialne kulture, jih moramo seznaniti s kulturo predzgodovinske dobe.

2. Iz grške zgodvine.

3. Iz rimske zgodvine.

Grško in rimsko zgodovino je ljudska šola doslej zelo zanemarjala; učenci, ki so dovršili tudi kako večrazrednico, niso imeli niti pojma o Grkih in Rimljanih. Kje bi bilo dandanes človeštvo, da bi ne bilo starih Grkov! Oni so ustvarili politične in nrvne ideale in položili temelj znanosti. Vsa naša kultura nas spominja Grkov.

In Rimljani? Zgodovina vseh starih narodov se končuje v Rimu, zgodovina vseh novejših se začinja v Rimu. In ravno sedaj, v času

nravne in socialne anarhije, v času brezobzirnih stanovskih bojov bi bilo potrebno, da zahajamo v šolo k Rimljanom, ljudstvu državnikov in organizatorjev! Brez grške in rimske zgodovine ne more učenec razumeti domače zgodovine. V jugoslovanski zgodovini se na vsaki strani omenjajo Bizantinci; že zato mora učenec vedeti vsaj nekaj o Grkih, o bizantinski državi.

4. Stari Slovani.

5. Germani, Huni, Obri.

6. Slovenci (Srbi, Hrvatje, Slovenci in Bolgari).

Obravnavajoč Slovence, smo doslej govorili le o Slovencih; odslej pa bo treba postanek bolgarske države vsaj omenjati, zgodovino Srbov in Hrvatov pa natančneje obravnavati. Poudarjali bomo, da so Srbi, Hrvatje in Slovenci en narod in da sta imeni Srb in Hrvat značili prvotno le neko politično in pozneje versko tvorbo.

7. Samo.

8. Karel Veliki.

O Karlu Velikem zadostuje, če ve učenec, da je bil vladar frankovske države, da je podjarinil Jugoslovane ter da je po njegovi smrti država razpadla: početek Nemčije in Francije.

9. Velikomoravska. Ciril in Metod.

10. Jugoslovani okoli l. 1000.

Borut in njegovi nasledniki. — (Ljudevit Posavski, Tomislav, Zvonimir. — Boris, Simeon, Samuel. — Štefan Vojslav, Štefan Nemanja.)

11. Križarske vojske.

Jugoslovani se sicer križarskih vojsk nismo udeleževali kot narod; ker pa so velikega pomena za razvoj kulture, jih moramo tudi v ljudski šoli vsaj omenjati. Natančneje pa bomo obravnavali posledice križarskih vojsk.

12. Samostani.

13. Otokar II. in Rudolf Habsburški.

14. Nezgode v 14. stoletju.

15. Plemstvo na slovenskih tleh.

16. Srednjeveška mesta.

17. Iznajdbe. Odkritje Amerike.

18. Turška sila.

19. Konec samostalnosti balkanskih držav. (Kosovo polje.)

20. Položaj kmetskega stanu za Maksimilijana I.

21. Reformacija in tridesetletna vojna.

22. Peter Veliki.

23. Postanek združenih držav.

24. Francoska revolucija.

25. Napoleon Bonaparte.
26. Narodno probujenje na Balkanskem polotoku.
27. Doba nacionalnega združevanja.
28. Svetovna vojna.
29. Ustavoznanstvo.

* * *

Morebiti mi bo kdo ugovarjal, da je preveč snovi, ki je nikakor ni možno obdelati na manjrazrednih ljudskih šolah. Bil sem več let učitelj na enorazrednici, poznam razmere in smelo trdim, da ne stavam pretiranih zahtev.

Nekaj časa, ki smo ga pridobili s tem, da smo odpravili nemščino, porabimo lahko za zgodovinski pouk.

Nekatere izmed navedenih zgodovinskih slik moremo obravnavati pri jezikovnem pouku. Ako imam n. pr. stensko sliko »Stavbe na kolesih«, se morem z učenci čisto neprisiljeno pogovarjati o kulturnih razmerah tedanje dobe. Na enak način obravnavamo slike: Germani, Samostani, Srednjeveška mesta i. dr. Snov uporabljamo s pridom tudi za spisne vaje.

Ne tratimo časa s tem, da bi učencem vtepali v glavo le zgodovino vladarjev, vojno zgodovino, nebroj letnic! Več ljudi ko je bil kdo pobil, več narodov ko je bil podjarmil, bolj smo ga poveličevali. Ne tako! Zavedajmo se, da spada v šolo v prvi vrsti kulturna zgodovina.

* * *

Končno naj navedem nekaj najvažnejših pomožnih knjig za jugoslovansko zgodovino.

Apih in Potočnik — Zgodovinska učna snov za ljudske šole.

Stare — Občna zgodovina.

Pivko — Zgodovina Slovencev.

Gruden — Zgodovina slovenskega naroda.

Pirc in Komatar — Zgodovina srednjega in novega veka.

Bezenšek — Bolgarija in Srbija.

IZ ŠOLSKEGA DELA.

Začasni zgodovinski učni načrt za šestrazrednico v Hajdinu

(sprejet pri domači učiteljski konferenci dne 4. jan. 1919).

Sestavljen je po načelih:

1. Učno snov razširjamo po koncentričnih krogih. Temeljne pojme podaja v primerni odmeri nazorni pouk I. in II. razr. in razširja domoznanski pouk III. in IV. razr. Pravi zgodovinski pouk imata V. in VI. razr.

2. Ustavoznanstvu gre odličen prostor. Važnejše je, da razume bivši ljudskošolski učenec biti dober državljan, nego da ve zgodovinske datiranih vojn.

3. Snov izberemo iz domače jugoslovanske in slovanske zgodovine. Iz svetovne zgodovine odberemo le dogodke, ki so bili za razvoj kulture in civilizacije važnega pomena.

4. Otroke je vzgajati v miroljubne državljane; zato naj izostane vsako povečevanje vojn in vojnih priboritev.

5. Šesti razred obravnava v prihodnjem šolskem letu, ako ne dobimo tedaj že novih učnih načrtov, isto snov, seveda razširjeno, poglobljeno in pomnoženo z razlago ureditve Jugoslavije v tekočem letu.

1. N a z o r n i n a u k , kolikor se tiče priprave na zgodovinski pouk.

I. razred: župan, župnik, Slovenec, Jugoslavija, Jugoslovan, regent Aleksander, jugoslovanska zastava.

II. razred: hajdinska, slovenjevaška, breška občina, hajdinska fara, hajdinski šolski okoliš, Slovenec. Hrvat, Srb, SHS, Jugoslavija, regent Aleksander, kralj Peter I. Karagjorgjević, jugoslovanska, hrvaška, srbska, slovenska zastava.

2. D o m o z n a n s t v o , kolikor se tiče priprave na zgodovinski pouk.

III. razred: iz u s t a v o z n a n s t v a : občina, župan, občinski zastop, krajni šolski svet, načelnik, župnija, župnik, cerkveni odbor, Slovenec, Hrvat, Srb, SHS, Jugoslavija, naše zastave, grb, regent Aleksander, kralj Peter I.

iz z g o d o v i n e : Pravljičice Sv. Roka, Ptujске gore in in Vurberga. Rimljani v hajdinskem ozemlju in na Ptuj. Domače življenje in vera Starih Slovanov, celjski grofje, Kruci, Kralj Peter v strelskem jarku.

IV. razred: iz u s t a v o z n a n s t v a : okraj, okrajni zastop, okrajno glavarstvo, okrajni šolski svet, dekanija, okrajna sodnija, davkarija, poštni in brzojavni urad, žandarska postaja, narodna obrana, država, monarhija, republika, zastava, grb;

iz z g o d o v i n e : Rimljani v deželah Jugoslavije, njih kultura. Postanek Ljubljane. Slovani. Življenje, kultura, bogočastje Starih Slovanov. Slovanska plemena. Slovenci pod nemško oblastjo. Krščanstvo v Slovencih. Mohor in Fortunat. Umeščanje koroških vojvod. Goriški grofje. Erazem Predjamski. Iznajdbe srednjega veka: knjigotisk, papir, smodnik, kompas.

V. razred: iz u s t a v o z n a n s t v a : škofija, deželna sodnija, poštno in brzojavno ravnateljstvo, vojaške komande, ministrstva.

pokrajinsko veče, državno veče, konstitucionalna in absolutistična monarhija;

iz zgodovine: Slovanska plemena. Krščanstvo pri Slovanih, Ciril in Metod. Nastanek in razvoj slovanskih držav: Bolgarske, Srbske, Hrvaške, Češke, Moravske, Poljske in Ruske. — Baltiški in polabski Slovani. Turška sila. Napadi na slovenske dežele, progon Turkov. Reformacija in začetek slovenske književnosti. Trubar.

VI. razred: iz ustavoznanstva: Konstituenta, ministrstva, ministrski predsednik. Pravice in dolžnosti državljanov. Prizivno sodišče. Volitve v občinski zastop, krajni šolski svet, okrajni šolski svet itd.;

iz zgodovine: Kmetiški upori. Peter Veliki. Najvažnejše iznajdbe novejšega časa: parni stroj, telegraf, telefon, vžigalice — razsvetljava, peresa, kamenotisk, fotografija, šivalni stroj, metrsek mere, zrakoplov, podmornik. Prekmorska odkritja. Napoleon. Ilirija. Svetovna vojna. Osvoboditev Jugoslovanov, Čehoslovakov in Poljakov. Ruska revolucija. Mirovna konferenca.

FRANC KARBAŠ:

Iz mojega pripravljalnega zvezka za zgodovinski pouk v mesecu januarju 1919.

- Učna snov: 1. Pojem Slovenci, Slovani, Jugoslovani, severni Slovani.
2. Država Jugoslavija, znak SHS, zastava, grb.
3. Pravice in dolžnosti državljanov.
4. Regent Aleksander in kralj Peter I.

Slovenci smo, ker govorimo slovenski in ker so tudi naši starši, dedje in pradedje govorili slovenski. Doma smo na zemlji, katero so že od nekdaj obdelovali Slovenci, ki so našim krajem, vodam in goram dali slovenska imena ali na so rimska imena poslovenili: n. pr. Slovenja vas, Njiverce, Hodoše, Breg, Hajdin, Ptuj itd.

Nam podobno govorijo Hrvatje, Srbi, Bolgari, Rusi, Čehi, Slovaki, Poljaki. Vsi skupaj smo Slovani.

Slovenci, Srbi, Hrvati in Bolgari prebivamo na jugu in se zato imenujemo Jugoslovani. Čehi, Slovaki, Poljaki in Rusi domujejo na severu in se imenujejo Severoslovani.

Slovenci, Hrvati in Srbi govorimo skoraj enako, zato smo en narod. Razlike, ki so med našimi govoricami, niso tolke, da bi nas delile v tri narode, kakor je bilo to dosedaj, ko so hoteli naši nasprotniki zabraniti našo združitev. V spomin na to umetno delitev se imenujemo troedini narod Slovencev, Hrvatov in Srbov — kratko SHS.

Postali smo sami svoji gospodarji v lastni državi in naša lepa domovina se imenuje Jugoslavija — zakaj?

Naša državna zastava je trobojnica modro-bela-rdeča.

Dosedaj smo imeli vsak svojo zastavo.

Slovinci: belo, modro, rdečo.

Hrvatje: rdečo, belo, modro.

Srbi: rdečo, modro, belo.

(Pokažem papirnate zastavice.)

Državni grb je beli dvoglavi orel z naprsnim ščitom, ki je razdeljen v tri polja. Levo zgornje polje ima 20 belordečih kvadratov, desno belo polje ima rdeč križ s 4 S, spodnje polje ima na modrem ozadju bel polumeseč, z belo peterožarno zvezdo med krajcema, ki sta obrnjena proti gori. Prvo polje pomeni Hrvatsko, drugo Srbijo, tretje Slovenijo ali Ilirijo. Zakaj se Slovenija imenuje Ilirija, se učimo prihodnjič. (Pokažem po tem opisu narisan državni grb.)

a) Pravice in b) dolžnosti državljanov.

a)

1. Zakoni so za vse državljanane enaki.
2. Državljanani imajo sodelovati pri zakonodaji potom volitve.
3. Javne službe so vsem pristopne.
4. Lastnina je nedotakljiva bodisi zasebna ali državna. (Strnišče — skladišča.)
5. Nikogar se ne sme samovoljno zapirati.
6. Vsak ima pravico svobodne selitve in svobodne izbire bivališča.
7. Vsak je lastne hiše gospodar.
8. Pisma se ne smejo odpirati in poneveriti.
9. Vsak ima pravico vložiti prošnjo.
10. Državljanani imajo pravico ustanavljati društva, zborovati in svoje mnenja izraževati.

b)

1. Vsak mora poznati zakone in biti pokoren njim in oblastvenim naredbam.
2. Davke je točno in vestno plačevati.
3. Vsakega državljanana dolžnost je, da zastavi v sili svoje življenje za domovino in zadošča vojaški dolžnosti (deserterji).

Srečno živijo ljudje le v dobro urejeni državi. Dobro urejena država pa je tista, ki ima delavne in poštene državljanane. Vsak mora biti v svojem stanu na mestu in opravljati vse svoje dolžnosti in še več. Naš plemeniti pesnik Gregorčič nas uči:

»Ne samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan.«

Po teh besedah se nam je ravnati, da bomo pridni delavci Jugoslavije, našega mladega gospodarstva.

Vsako dobro gospodarstvo pa mora imeti skrbnega gospodarja, ki delo vodi. Tudi mi imamo v Jugoslaviji dobrega gospodarja in to je regent Aleksander, sin srbskega kralja Petra I.

Regent se imenuje zato, ker je kot pomočnik in naslednik svojega očeta kralja Petra I. med ravnokar minulo vojno, ki se imenuje svetovna vojna, prevzel vladne posle. Rojen je bil leta 1889 v Cetinju. Bil je za časa vojne svojim vojakom najboljši tovariš, za kar so mu vsi iz srca udani.

Tudi njegov oče kralj Peter I. je pri Srbih zelo priljubljen. Delil je z njimi vse težave minule svetovne vojne in pa vojne, ki so jo Srbi dobojevali leta 1912/13 in se imenuje balkanska vojna.

Pripoveduje se, da so nekoč v začetku svetovne vojne Srbi že omahovali pred ljutimi napadi Avstrijcev. Tedaj je kralj Peter skočil v strelski jarek, zgrabil puško padlega junaka in vzkliknil: »Odvezujem vas od prisege zvestobe. Ne bojujete se več za me, ampak vsi v boj za sveto domovino in jaz z vami.« Napad sovražnika je bil odbit in mnogo Avstrijcev je zgubilo svoje življenje.

Uporaba: 1. Naštejte a) slovenska, b) poslovenjena zemljepisna imena.

2. Naslikajte ali zlepite trobojnice.

3. Kralj Peter v strelskem jarku (spisje).

4. Naštejte slovanska plemna.

5. Napišite pravice in dolžnosti državljanov.

6. Memorovanje in petje pesim »Lepa naša domovina«.

7. Risanje naprsnega ščita jugoslovanskega grba.

RAZGLLED.

A. SLOVSTVO.

Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino IV. — Ljubljana 1918. Zal. »Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta« — 100 str. — Cena vez. 4 K 50 vin.

O Ganglu kot mladinskem pisatelju govoriti je skoro odveč; saj je s svojim »Zvončkom« vzgojil v tej literarni panogi celo generacijo, iz katere so izšle tudi mladinske knjižice gorenje založbe. In tej generaciji še vedno prednjači Gangl; tudi v tem svojem zvezku, ki obsega razen 25

skic »fantov od fare« še sedem povestic. Zdi pa se, da se je Gangl priučil za ta svoj zvezek novega sloga in nove dikcije, ki je prijetna zlasti tam, kjer se prilaga snovi; izcezelira jo dodobra, kar je sloгова prednost.

Vsebinsko pa črtice in povestice niso tako enotne; popolnoma smo zadovoljni zlasti z zadnjimi tremi; te so prirodne in vsebinsko polne. »Zadnja pot« — sploh najboljšo v tem zvezku — odlikuje poleg lepih opisov gorka ljubezen do očetovega doma in staršev pa do rodne Bele Krajine.

»Najboljše zdravilo« govori v prikupni obliki besedo v prilog zahtevi, nazaj k naravi. V »Stricu iz Amerike« pa je kos socialnega narodnega življenja, ki izzvani v klic: »Zastava je naša, šola je naša, vse je naše, kar objemajo sedaj moji pogledi« — odgovor temu klicu pa je: »Naše — naše!« Iz srčne potrebe so pisane te tri povestice, zato so tako dobre. Od ostalih sprejemamo radi »Bolnico«, »Generalčka« in »Čestitko«, pritem ko bi za črtico »Z doma« želeli več realnosti. Tudi »Pantje od fare« so nam všeč, kolikor jih je »od fare«; škoda je le, da hočejo nekateri (Črtomir, Hinek, Joško, Niko) cikatati malce na snov, kakor nam jo je nudil nekoč Hoffmann v svojih »etičnih« skicah. Hoffmann pa je bil pridigar, kar ni bil Gangl v svoje dobro nikdar, zato mu pridiga tudi danes ne uspe; rajši ga poslušamo brez te, ker je brez nje vse prirodnejši.

O knjižici trdimo, da doseže ves svoj namen, ker smo se prepričali, da mladina z veseljem sega po njej. O risbah pa, domačih (M. Gasparijevih) in tujih, ki so v knjižici, nimamo nič omeniti.

Pav. Plerè.

Mlada Jugoslavija. List za slov. koroško mladino. — Uredništvo in upravnništvo: Okrajni šolski komisarijat v Vellkovcu. — Cena posam. šte. 30 vin.

O čemer smo kedaj preje sami mislili, kako bi bilo dobro, in si želeli, ker smo bili pričani, da bi bilo dobro, nam je vzniklo samoposebj — iz sile. Na bivšem Koroškem se se otvorile slovenske narodne šole, a te šole nimajo učnih knjig, čitank. Čemu naj bi jim bile? Boljše so se namislili tamčnji tovariši: List v šolo, ki nadomestuj čitanko, ki bodi več kot to! Mladinski list, ki je v zvezi z življenjem! Počemu šolsko knjigo, ki mora imeti vsaka, tudi najboljša, svoj »šolski« pečat; ki je prirojena tako, da je štara ne vem koliko let, pa je za šolo še vedno »aktualna«. Morebiti nam izdajatelj tega novega lista v priliki tudi popišejo dobre izkušnje, ki jih bo imelo učiteljstvo z listom; morebiti nas celo prepričajo, da je šolski časopis z aktualno vsebino za vzgojo več vreden kot

šolska čitanka; morebiti . . . Upanje, ne hodi predalet; razum ti tamreč pripoveduje, da niso vsi Savli poklicani v to, da postanejo Pavli . . .

Vsekakor pa »Mlado Jugoslavijo« odkrito pozdravljamo; tudi v sedanjem njenem obsegu in pri sedanjem njenem namenu. Pozdravljamo, dasi ne more biti popolna. Prvič že zato ne, ker so v kraju, za kateri izhaja, danes razmere take, da mora biti list pisan ad usum delphini in se mora ozirati celo nato, da budi čim več zanimanja tudi pri starših šolskih otrok; skratka: pisan je za slovensko koroško deco, popolen tak list pa bi hoteli imeti za slovensko deco. A tudi v listu, kakršen je, bi še radi našli vedno kratek, deci umljivo pisan politični pregled zadnjih dogodkov; danes kujemo svojo bodočnost — naj ima tudi mladina v svojem listu o tem kovanju pregled, kakršnega pač more imeti. — To niso dlakocepni očitki, le misli so iz vneme za dobro stvar. Iz istega razloga bi še pripomnil, da se mi niti na bivšem Koroškem ne zdj umestno pristavljati slovenski zaznambi nemškega imena; voluhar je za Slovenca voluhar brez ozira na Wühlmaus. — Kot posebno vrlino, ki je korak že k naši prej izraženi želji, omenjamo, da se urejuje list po načelu, naj ostane vsebina v zvezi z aktualnimi kulturnimi dogodki, na pr. 100-letnica V. Vodnike smrti, abstinenčno gibanje itd.

Učiteljstvo opozarjamo, naj si list ogleda; mislimo celo, da bi smela imeti vsaka slovenska šola naročenih nekaj iztisov. Deca rabi svoj politično-aktualni list; priredite takega in dajte ji ga v roko! To bo šola za življenje! Fr. Kranjc.
Eng. Gangl.

B. ČASOPISNI VPOGLED.*)

a) Članki teoretiške vsebine: Reforma ljudske šole (F. Fabinc v Sl. Uč.): Kulturno vplivanje na mladega državljana; obvezni tečaj s praktičnim poukom za dobo od 18.—20. leta; meščanska šola; šolske čitanke; šolsko nadzorstvo. — Mladina v pubertetni dobi (R. Pečjak v Sl. Uč.): Obvezni tečaj za pouk šoloodrasle mladine; v indi-

vidualni in socialni pedagogiki (Herbart, Spencer). — O osebnosti in njenem vplivu — zlasti v vzgoji (J. Filipič v Sl. Uč.): Paralela med modernimi pedagoškimi zahtevami in med navodili cerkve. — Naše budouci škola a náboženství (St. Vrána v Kom.): Človek dosega vzgojni ideal pravosti i brez verskega pouka; če se cerkev ne reformira v duhu, da se približa narodu, nima pravice poučevati v šoli. — Ulehlova »dojni škola« (St. Vrána v Kom.): prim. pod »To in ono« zapisek: Iz zak. načrta šolske preustrojitve v Čehih. — Erziehungsunterricht in der Schule (Tögel-Mollberg v Sch. Arb.): Ponravstvenje vsega notranjega in zunanjega človeka; poglobljena pravstvenost v verskem pouku; posebne prireditve za neposredno vzgojo. — Die Einheitsschule (Engel v Sch. Arb.): V otroških vrtcih le igra; v nižji šoli je delovni pouk v poglobljeni in sistematični obliki najvažnejši predmet; narodna šola je gotovost za enotno šolo; podobni načrt za enotno šolo.

b) Članki iz šolskega dela:

Pouk slabonadarjenih otrok — Računstvo (A. Lebar v Sl. Uč.) — Dech a mmění dýchati (Čas uč.) — Tělocvik v školní síni (Čas. uč.) — Wie meine Schüler den Kompaß gebrauchen (Sch. Arb.) — Der Sprachunterricht (Sch. Arb.) — Vom Dichtertum des Kindes (Sch. Arb.) — An welchen Fehlern leidet häufig unser Naturkunde-Unterricht (Sch. Arb.)

c) Članki iz šolske zgodovine:

Tužbi českých pedagogů před 70 lety (Dr. K. Spalová): Amerlingov program reforme narodnih šol.

C. TO IN ONO.

† Dr. František Čáda (* 6. 4. 1865., † 14. 12. 1918). Čáda je bil na češki praški univerzi neutrudni gojitelj logike, noetike, psihologije, reprezentant pedopsihologije v Čehih, navdušeni glasnik filantropizma in evgenike. Ustanovivši pomen individualizma in svobodnega raziskovanja, je bil Čáda sodelavec prof. dr. Drtina in kakor ta, je tudi Čáda prenesel vedo s vseučiliškega odra med ljudstvo, zlasti pa še med učitelstvo,

ki ga je seznanjal s pokretom raziskovanja o studiju deteta in njegovega razvoja. — Pred vojno je izdal dr. Čáda skupno s prof. dr. Krejčíšem češki filozofski list »Česka Mysl«, pisal pa je razen drugih modroslovnih razprav tudi o otroških risbah, o razvoju otroškega govora, o otroški glasbeni nadarjenosti itd., kakor tudi o smotreni organizaciji pedagogike. — Želeti bi bilo, da izvemo pri nas o delu pokoinikovem kar podrobnejšega vsaj do njegovi smrti.

Pedagogija Johna Deweya (Posnetek po »Napredku«). Pedagogija Johna Deweya je genetična, funkcionalna i socialna. — 1. Ona je genetična. Dišete ne treba da je uzgajamo spolia, ono treba da se podiže iznutra; ono treba da se obrazuje, a ne da bude napunieno znanjima; lednom riječi, ono treba da se razvija. — 2. Na drugom miestu, pedagogija J. Deweya je funkcionalna. Funkcionalna pedagogija je pedagogija, koja sebi postavila zadatak, da razvija duhovne procese vodeći računa o njihovom biološkom značenju, o njihovoj životnoj ulozi, o njihovoj koristi za radnju u sadašnjosti i u budućnosti; ona posmatra lednom riječi psihične procese i aktivnosti kao instrumente odredjene, da se postaraju za održanje života, kao funkcije, a ne kao procese, koji bi postojali sami za sebe. Funkcionalno uzgajanje ne će da zaboravi, da je dišete živo biće, i da ga treba dovesti do rada i do akcije prirodnom sredstvima, koje život izaziva sam sobom, kada rad i akcija odgovaraju njegovim potrebama. Život dišetov kao i čovjekov čin ledinstvo, sadržava u sebi dinamičku neisprekidanost; ne može se dakle grubo razdvojiti njegova aktivnost od njegovih potreba. Čovjek radi neprestano s računom, iz interesa, radi potreba; zašto gubiti iz vida taj prvobitni zakon životni, kada je u pitanju dišete, i zašto ga goniti, da radi, kada njegova aktivnost ne odgovara unutrašnjoj potrebi? — 3. Socialna tendencija u pedagogiji J. Deweya je nužna posljedica funkcionalnoga shvaćanja. Ona je štaviše dvostruko funkcionalna. S ledne strane u istini potrebno, jer je individualni član društva, da se ona spremi, da bude korisna funkcija velikoga organizma, komu pripada. A kako bi se moglo bolje spremiti za to nego stavljanjem sred onih prilika sredine, koje će izazvati ujezine socialne instinkte? To je osnovna postavka J. Deweya. Ali bi se to socialno uzgajanje moglo pravdati i lednim drugim obzirom; ako želimo da uzgajamo dišete vodeći računa o njegovim prirodnom životnim uvjetima, takodier je prva stvar, koju treba učiniti, da ga stavimou uviete socialnoga života; to je normalna sredina, koja je zani neizbježna. Ali koja će biti to vrsta rada, koja je najbolja za mediusobni zajednički rad, za

aktivnost u zajednici? To je očito ručni rad; neva bi htio Dewey da stavi u središte školskora života, i većina ostalih predmeta postajući za ručni rad pomoćni predmeti, izvući će iz toga položaja veliku korist za sebe same. Duh »škole-zajednice u zametku« Deweyve pak je, da on računa na aktivnu zajedničku radnju učenika kao na najbolje sredstvo, da ih naučimo njihovoj budućoj ulozi kao ljudi; istakao prikazuje on onu zabludu, koja je u tome, što moralno, socijalno i intelektualno izdvaja svakoga učenika, zabranjujući mu, da »ođći« sa svojim susiedom.

Vsi pedagoški radovi, što ih je Dewey objavio, ponajviše su plodovi izkustva, zadrživena u njegovoj *University Elementary School* u Chicagu.

Otroški spominj po eksperimentalnem spoznanju. Pri spominju moramo razločevati neposredno zapomenje (torej po enkratnem slišaniu ali videnju) od posrednega zapomenja, torej po prvcatem priučeniu z vaio in s ponavljanjem. V neposrednem zapomenju po enkratnem slišaniu so odrasli pred otrokom. Ta zmožnost se stopnjuje med šolsko dobo in doseže svoj višek šele v tretiem življeniskem desetletju. Posredno zapomenje, priučenie, pa ima zonet dve strani: 1. učno zmožnost, t. i. številu za obdržanje potrebnih ponavljanj, 2. učno krepkost, zmožnost* za zapomenje, zvestobo spomina.

Poore se je smatralo, da sta obe ti strani boli razviti pri otroku kot pri odraslem, izkazalo pa se je, da temu ni tako. Ko so pri spominskih poizkusih dali otrokom in odraslim isto nalogo v mehaničnem učenju na pamet, je prekašal šolski otrok odrasle le pri prvih poizkusih; ko pa so se ti ponavljali, so odrasli kmalu prekosili otroke 4—5krat. Vzrok je pri prvih poizkusih ta, da odrasli niso vajeni takemu učenju. Tudi ta učna zmožnost doseže svoj višek v tretiem življeniskem desetletju in ostane ista še nekaj desetletij. Pač pa je zvestoba spomina pri otrokih razvitejša kot pri odraslih; pri mlajših šolarih večja kot pri starejših. Kar se otrok nauči, to obdrži boljše in zvesteješe kot odrasli. Ampak preden si zapomni! To se godi počasneje tako pri neposrednem zapomenju kakor pri učenju. — è.

Še o šolski dobi. V svojem naravnem razvoju pomeni šolska doba izobrazbo lastnosti, ki so potrebne za človekovo delo na svetu, potrebne za izpolnitev gotovih smotrov. Čustvo in volja postajeta trdnejša in določnejša ter zmožna, da deli časa stremnika za enim smotrom, predstave se vsled krepkeje pazljivosti lasnele izobrazijo ter se začeniajo prilagajevati zunanemu svetu. Pomalem nastaja ostrejša ločitev med resnico in domiselnostjo, obenem pa tudi ana-

liza predmetov, ki vodijo k izobrazbi pojmov in s tem se šele zaključuje človeški razvoj. Za vse to pa je otroška doba lahko le pripravila in ne že zaključitev. Ta nastopa šele s duberteto, ki pomeni višek duševnega dozorevanja in ko se razvijo pojmovnega in čustvenega življenja v svoji polnosti šele začenia. Ali da govornim konkretno? Poizkusna psihologija je dokazala (po Brahnu): Malemu otroku ni vsaka predstava že gotova reč, marveč se zdi, da imamo opraviti pri niem z neko prav nedoločeno stonjo, na kateri se o eni predstavi redki znaki nazorne narave sami prikazujejo. Od 6.—9. ali do 10. leta otrok več predmetov skupaj tako združuje, da so nekateri redki nazorni znaki reprezentantne neke splošne predstave v kakii reči. Okrog 10. leta nekako je nazornost predstav največja in pod vsako predstavo misli otrok na gotovo reč. To traja nekako do 13. ali 14. leta in se izoremenj šele z začetkom dubertete. Tedaj pa nastane kot najpreprostejša oblika ložičnega delovanja docela spontano razdelitev reči, ki se izraža z naštevaniem po gotovih načelih (na pr. lastnotvorni računski zaključki, lastna delovna razporedba). In takrat šele se prične pravo ložično pojmovanje.

Zakaj zapisuitem to? Ker je prav, če se v podkrepilo zahtevi po predstavitvi šolske dobe na 7.—15. leto pove tudi znanstveno utemeljena besedica. F.

Iz zakonskega načrta šolske preustrojitve v Cehih. Tudi Cehi izdelujejo zakonski načrt, ki naj jim preustroji šolstvo, ker so tudi tam prepričani, da stari in nasilni ustav avstrijskega šolstva in primeren, da se prenese v mlado, življenjapolno državo. Opozoriti hočemo na eno poglavje iz tega zakonskega načrta. Ta vsebuje med drugim tudi zahtevo, naj se prične s »šolo« v vulgarnem pomenu besede, torej s šolo, ki začenia učiti črk, računania in ostalih šolskih predmetov, šele z 9. letom. Otrokom od 6.—8. leta pa je namenjena takozvana »dolni škola«, nekaka »predšola«. To je šola »kolikor možoče brez učnega načrta, brez urnika in brez učnih knjiž. Njena naloga je zaposlovati otroke, da bi se izobrazili njihovi čuti, da bi se urila roka, se probual razum, požlahtnievala svestnost in bi se vzvejala za splošno življenje. Zlasti se v otroku zbuja čiški lezikovni čut. Otrok si mora zapomniti mnogo pristnih čeških izrekov, jedernatih, tipičnih, lepo urejenih. Tako se zbuja v otroku tudi čut za plemeniti češki tip in besedno krasoto. Otrok se uči nanamet čeških stihov, posebno narodnih, izbranih čehoslovaških basni, rekel in prislovic, narodnih zastavic in dvotlov. Na kratkih in skrbno izbranih izprehodih spoznava svoj kraj, njegove

imenoma označene prikaze, njegov gospodarski in prirodni značaj.

Tako zakonski načrt. O stvari poročamo, ne da bi izrekli sodbo. Mnenja pa smo, da tako delo v dveh letih nikakor ne bi bil ubit čas. Najboljše, kar se s tako »predšolo« lahko doseže, je pač to, da se šola otroku priljubí; da ne »zre v nji strašila, ki ga odtegne domu in navadam, ki jih je imel pred vstopom v šolo; da mu ne postane novi svet v šoli zasovražén po vstopu vanjo, kjer se mu vsiljuje neka učnost, katere ne more razumeti niti nie niti nieneva namena. To je indirektna pridobitev. Direktna pa je predizobrazba umstvenih in telesnih sil, ki morajo v redni šoli prevzemati snovno delo; ta predizobrazba na gotovo ni brezplodno igráckanie, ni ubijanie časa, pač na znanstveno utemeljena potreba. Kako poimuje zahtevo o »dolnih šoli« češko učitelstvo samo, najbolje dokazuje to, da se je pri razpravi, ki se je vršila o tej zadevi dné 18. prosinca t. l. v Brnu, ozlasil proti en edin udeleženc, dasi si je učitelstvo gotovo povsem na lasnem, da bo pouk v taki šoli, kakor jo terja tak dalekosežni načrt, zani vse prei kot lahek.

F.

O moralnem pouku na Francoskem. V francoskih državnih šolah, kjer je pouk v verstvu docela prepuščen prosti volji staršev in verskim družbam, tvori morala edini npravstveni pouk. Uvedene so v šolah za to posebne učne knjiže, od katerih je najznamenitejša G. Compavréja »Eléments d'instruction morale et civique«. Te osnove obsevaio dva zvezka: prvi je namenien 7—9letnim otrokom ter onim od 11.—13. leta, drugi dodala zaključenemu sistemu primerne berilne sestavke in pesmi iz francoskega slovstva. Kakor nove že naslov sam (instruction morale et civique), se prikazuje tukaj človek bistveno kot člen družbe, kako potrebuje za svoj obstoi družine in družbe in kako se mora zato obema vdajati, obema služiti. Prav praktičen in uspešen način opazovanja v tem oziru je zgodovinski, ker se tako povsod dokazuje, kako je samostoičnost in vrednost človekova izza barbarških časov zrastla po krščanstvu in zlasti po francoski revoluciji. Uspešno je pripovedovana povest Žaka Bonhommea, t. i. francoskega kmeta: kako so ga tlačili njegovi gospodarji v srednjem veku; njegovi gospodarji v srednjem veku; njegovi upori (»Jacqueries«) in njihova strašna, nečloveška udušitev; njegovo grozovito izrabljanje in izsesovanje po absolutizmu 17. in 18. stoletja; njegova oprostitev po revoluciji. Pravtako je tu dokazovano, kako je bil otrok v rimskem veku brezpraven in ni bil napram svoiemu očetu drugačen kakor suženj napram svoiemu gospodarju; kako ga

je krščanstvo osvobodilo ter mu podelilo nekaj pravic: kako pa mu je do polnega prava pripomoela šele francoska revolucija: kako je šele ta odpravil predpravce prvorojencev; da pa otrok vzlic temu še ni docela svoboden, ampak podložen očetovi avtoriteti do svoje polnoletnosti, da ima oče celo pravico ga za vsak prestopok dati zapreti do enega meseca, ali če je otrok že 16 let star, do pol leta. Taki pregledi iz svetovne zgodovine se v knjiži večkrat nahajajo in so pripravni, da utrdijo v volencu tolažilno čustvo, da se stona v zgodovini navzeor in da vedno bolj prihaja vsak do svoje pravice. — Kar pa se tiče morale same, podaja spis sistem vrlin, ki jih ponazoriceo pripovesti. A na splošno Compavré ne izolira morale od vere, dasi je tudi ne navravla od nie odvisne: vera mu je višek, vendar pa ne pozoi morale.

Kako postanejo nezanimive stvari zanimive? »Vsak predmet, ki samposebi ni zanimiv, lahko tak postane, če ga asociiramo z drugim, ki je že sam zanimiv. Oba asociirana predmeta rastata potem takorekoč drug v drugega: zanimivi del podeli svojo lastnost celoti in tako se zrodi, da stvari, ki skraja same niso bile zanimive, sčasoma postanejo zanimive tako kakor one, ki so že izoočetka budile zanimanie. Čudno je pri tem postopku, da vir zaradi svoje podelitve ne usahne in da postane celota lahko še zanimivejša kakor je bil začetni zanimivi del« (W. James.)

Domovinoznanstvo — stroka ali načelo? Upoštevaie momente moderne pedagogike za pouk bomo morali pravzaprav večkrat vpraševati, ali naj se smatra ta ali oni »predmet« pri pouku za stroko ali le za učno načelo. Omenjamo danes domovinoznanstvo.

Domovinoznanstvem pouku smo navadno prisoiiali važnost, ker nam je služil kot nekaj uvod v zemljepisie in zgodovino; v najboljšem slučaju je bil učna stroka, ki se je uporabljala za izhodišče vseh realii. Pomniti pa bi morali, da je pouk v domovinoznanstvu le nekako duševno sprejemanie otroške okolice, vse njegove neposredne bližine; da je za ta pouk merodaino le to, kar je otrok doživel, preden je vstopil v šolo, kako je razširjal po domu svoje obzorje, pa četudi nezavisno od šole; upoštevati bi morali deistvo, da se zbua in dvira lubezen do prirode, do ljudi, do dela — bodisi da je to duševno ali telesno — po domovinskih čutih. Tedaj šele bi spoznali, kolike važnosti je ta prvi temelj predstav za vzrooi in za pouk. Po takim spoznanju pa ne bomo pelagali premale cene domoznanstveni vzgojni in učni snovi, a te same tudi ne bomo več tako utesnievali. Ne bomo dopuščali, da bi metodika še

nadalje napravljala iz snovi stroko, ko je vsa pravzaprav vendarle samo načelo. Kot učno načelo pa ne le podlaga zemljepisnemu in zgodovinskemu pouku in v najboljšem slučaju vsem realiam, marveč načelo za ves pouk: Tako za realie kakor za računstvo, tako za risanje kakor za petje. Tako postane domovinoznanstvo kot učno načelo lahko ravno ono toplo življenje, v katerem se blagodejno razvijajo vse vzgojne in učne sile.

Odlomki iz metodike. »Metodiki« so prepričani, da deco tudi vzgajajo, če ji podajajo stilizirano učno snov; drugi govori o »množini« učne snovi; zlasti starejši šolski vzgojevalci pa so zrlí vzgojo v tem, da so ob vsaki priliki in nepriliki nalepljali učni snovi »etično misel«. Vse to je dobilo za znambo »vzgoja s poukom«. Izraz pa je netočen in posledice, ki izhajajo iz takega dela, nas o tem prepričujejo tudi same. Zakaj namen pouka v prosbeh vzgoje ni niti množina učne snovi. Še manj niena stilizacija in formuliranost, niti »etični« priveski na to snov. Saj vemo, da se pravi vzgajati toliko, kakor razvijati umstvene in telesne sile mladega človeka t. i. niero v e, otrokove lastne sile. Teh pa ne moremo razvijati na ta način, da im samo dodajemo* iz svojega znanja in iz svojega mšljenja. Pri tem daianju pozabljamo na lemanie, na zalemanie iz onega živega vrelca, ki se mu pravi lastno otrokovo duševno življenje. Kadar hočemo »vzgajati s poukom«, pustimo temu duševnemu življenju najprej do besede, naše poučevalno delo pa bodi ne samolastni svoj namen, temveč le vzgojno načelo. To pa nam ne bo koristilo le pri vzgoji, nego tudi pri pouku samem, zakaj »vzgoja« in »pouk« sta eno v »izobraževaniu«.

Pri pouku se ne ograbimo takoimenovanih »formalnih stopeni«, ker ne značijo drugega kot naravnost in ločičnost postopka; ograbimo pa se v njih formalizma

in verbalizma. Zato pustimo v »pripravi«, da otroci samo povedó, kaj naj sodi v pripravo; niso potrebna v to učitelieva vprašanja. Slike, ki žive v otroški znotranosti, so zmožne oblikovanja, so temeljni kamni za snovno obravnavo. Prosti razgovor budi predstave, ki si jih otroci pač laže nabirajo zunaj v življenju, kakor jim je močee to v šoli. In s takimi prispevki naró otroci pomagajo pri ustvarianju in obravnavanju življenjskih slik. Kajti »podavanje«, to so življenjske slike. Zato nam tudi ni do izraza »podavanje«; preveč pomeni mehaniziranje s stiliziranimi vprašanji in odgovori. Obravnava vsake učne snovi pa bodi razvoj vseh sil v otroški duši, bodi kvalitativna brez ozira na kvantiteto. Ker nam je pri taki obravnavi za to, da dobi otroški duh novih podnetov za opazovanje v življenju, podnetov za »pripravo« obravnave nove učne snovi.

S tem pa je rešeno tudi vprašanie koncentracije učnih predmetov: če hočemo, da bodi pouk živ, bodi takšen v vseh svojih panovah, ki imajo vse en in isti smoter: izobrazbo duševnih in telesnih sil otrokovih.

P.

Zakon o politični vzgoji državlianov je sprejelo Nár. Shromažd. v Pragi v svoji seji dne 7. svečana t. l. Namen zakona je politična vzgoja državlianov v demokratskem in republikanskem duhu. Z zakonom se določa, da se morajo v vsi čehoslovaški državi obdržavati brezplačni tečaji, kjer se bo vsemu ljudstvu razkladalo o državi, njenih delokrojih v vseh področjih in o njihovih delovanjih, o pravicah in dolžnostih državlianov. V vsakem kraju, kjer je sedež dosedanih okrajnih zastopov, se osnuje s primernim ozikom na politične stranke, poseben odbor, ki mora v vseh občinah v okraju voditi te kurze. Prvo delo tečajev o politični vzgoji bo, da pripravi ljudstvo na demokratsko reformo šolstva. Ta zakon omeniamo v našem listu zato, ker hočemo opozoriti, da bi tudi pri nas ne bilo odveč, če bi začeli narod poučevati v tem smislu.

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani,

registrirana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5%.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrestna mera je 3%. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franco, kdor vpošlje 25 h v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se **principielno** ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od $\frac{1}{2}$ 5. do $\frac{1}{2}$ 6. ure popoldne.

Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju

F. Z. Z. O. Z.

naroča in plačuje za svoje člane gospodarske potrebščine, časopise, knjige, plačuje zavarovalnino itd. proti mesečnemu odplačevanju. — Sprejema vloge od vsakogar ter jih obrestuje po 3% za učiteljstvo že za ves dotični mesec, ako dojde denar vsaj do 5. dne v mesecu, sicer pa od 1. dne prihodnjega meseca. Sprejema tudi hranilne knjižice od drugih zavodov, ne da bi se prenehalo obrestovanje. Posojila se dajo zadružnikom na osebni kredit proti primernemu poroštvu, in sicer proti mesečnemu amortizacijskemu odplačevanju ali tudi na drug način, ki se določi sporazumno med prosilcem in načelstvom.

==== Pet deležev se obrestuje kot hranilna vloga. ====

Zadružni lokal: Celje-Breg šte. 26.

Za pojasnila se je obrniti na naslov: Učiteljska zadruga, Griže pri Celju

Za odgovor je pridjati 20 vin. v znamkah, sicer se ne odgovarja.

Čejenemu učitelstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom priporočamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovejših vzorcih, najnovejše mladinske spise lastne in druge zaloge, pošne in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrinih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštnine prosto. - Vsako leto izide 'Ročni zapisnik' z osebnim statusom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI

registrov. zadruga z omejj. zavezo

Frančiškanska ulica 6.

"Pelikan" *Akvarelne in tempera barve,*

Günther Wagner-jeve umetniške in najfinejše tehniške akvarelne

barve

prekašajo glede čistote, sijajnosti, moševitosti in trpežnosti vse doslej znane izdelke.

: Najprikladnejša znamka za šolsko rabo :

**Günther Wagner-jevi
tekoči tuši**

prevladujejo svetovni trg!

Gospodom učiteljem risanja so na zaltevo napleski (namazi) in cenik na razpolaganje.

GÜNTHER WAGNER,

Hannover in Dunaj X/1.

Obstoja od 1868. l. → 40 odlikovanj.

